Poštarina plaćena u gotovom

BROJ 6. ZAGREB, LIPANJ 1929. GODIŠTE LV.

MJESE

GLASILO PRA A

UREDILI: Dr. ED
Dr. SOR

Dr. Slavko Pavičić
odvjetnik Zagreb
Palmotićeva ul. 26

Ekon **menat kao rješe-**
nje **rizma,** dr. Milan
Ivši a Ekonomsko-komer-
cijalnoj školi 241

Zakon o stanovima od 1. V. do 1. XI. 1929.
(Prikaz i tumačenje), dr. Stojan Jeremić, odvjetnik u Novom Bečeju . . 260

Ocjene i prikazi:
Henri de Page, De l'interprétation des lois Contribution à la recherche d'une méthode positive et théories en présence. Bruxelles-Paris 1925., priopćio dr. Juraj Andrassy, honorarni profesor na sveučilištu u Zagrebu 271

Pravosudje:
a) Gradjansko 274
b) Kazneno 276
c) Trgovačko-mjenbeno 285

Literatura 286

Svaštice 286

Prva redovna skupština

Advokatske Komore

u Zagrebu

sazvana je u „Narodnim Novinama“ i „Službenim Novinama“ za nedjelju dne 14. srpnja 1929. u 9 sati prije podne u dvorani Trgovačko-obrtničke Komore u Zagrebu.

Iz dnevnoga reda:

Predlog odbora o poslovnicima, o proračunu, o visini uloga itd.

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

LIPANJ — Dr. **Edo Lovrić**, kr. sveuč. profesor. — ZAGREB 1929.

GOD. LV. — Dr. **Ivo Politeo**, odvjetnik. — BROJ 6.

Ekonomski i politički parlamenat kao rješenje krize parlamentarizma

Predavanje dra. Milana I v š i ć a, profesora na Ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi. održano u Pravničkom društvu dana 28. veljače 1929.

Dok su francuski i engleski pravnici, filozofi i ekonomičari svojom teorijom o narodnom suverenitetu i o prirodnim pravima pojedinaca stvorili osnovicu demokratskoj ideji, dotle je sama francuska revolucija svojom glasovitom »deklaracijom prava čovjeka i državljana« god. 1789. kao i tekstom ustava od 3. rujna 1791. dala toj ideji konkretnu formu.

Od toga vremena nema više ustava ni jedne moderne države, u kome nisu unesena kao temeljna i državna načela »prirodne pravice čovjeka« izražene u deklaraciji od 1789. U tom su duhu izgradjena i osnovna načela bivšeg Vidovdanskog ustava, napose članci 4., 5., 6. i 7., gdje je bilo rečeno, da su svi državljani pred zakonom jednaki, da svi uživaju jednaku zaštitu vlasti; da nitko ne može biti pozvan na odgovornost i da ne će biti zatvoren, a niti će mu se kojim drugim putem uzeti sloboda osim u slučajima, što ih zakon predvidja; da nikome ne može da sudi nekompetentan sud; da nitko ne može da bude osudjen, a da nije preslušan ili na propisni način pozvan, da se brani i t. d.

Pa iako ta načela prava čovjeka smatramo danas tako temeljnim, da na prvi mah držimo, te ih i nije potrebno posebno unositi u ustave, ipak historija tih nama tako shvatljivih načela znači jednu od najvećih političkih pobjeda. Iz pobjede prava svakoga čovjeka stvarao se moderan demokratski parlamentarizam, koji je proširio na najšire mase učestvovanje u zakonodavstvu, a dosljedno i u upravi. Parlamentarizam je u sveopćem, direktnom, jednakom i tajnom pravu glasa postigao kulminaciju demokratskih načela.

Ipak se već i tokom razvoja ideje demokratizma i parlamentarizma u 19. stoljeću javljao neki skepticizam prema takovu državnom i političkom ustrojstvu ne samo sa strane reakcijonaraca nego upravo najnaprednijih duhova. Nepovjerenje se stvorilo najprije kod socijologa i ekonomičara upravo na francuskom duhu, gdje se demokratska ideja i rodila. To je nepovjerenje prešlo zatim na američko tlo, gdje je ustav Saveznih država poprimio još prije francuske revolucije demokratska načela kao te-

meljna državna načela. Kriza se demokratskih načela pojavljivala i ondje gdje ta još i nisu došla do svoga potpunoga razvoja. I dok se s jedne strane demokratska ideja širila i dok je osvajala države i narode, dotle se istodobno širila i klica njezine bolesti. Kriza se ipak pojavljivala više u samoj sadržini nego li u obujmu.

Nije se stoga čuditi, ako ideja demokracije nema više u 20. stoljeću one svoje magičke snage, što ju je imala još tokom 19. stoljeća, kada je bila vodilica pobjede ličnih prava nad ekonomskim i socijalnim privilegijima cijelih klasa. Mnogi socijolozi što više tvrde, da je ideja demokracije već tokom 19. stoljeća izvršila svoju misiju, te sada u 20. stoljeću može da ustupi mjesto jednoj novoj ideji, koja će bolje odgovarati socijalnoj i ekonomskoj strukturi društva. Tako američki socijolog Hobhouse, prikazujući probleme modernoga društva[1]) tvrdi, da je demokratična državna forma najmanje prikladna za vodstvo sadanjega društva; ona ne može da izbaci na površinu pravih vodja, nego će nasuprot izdići samo demagoge i častohlepne govornike, koji će nastojati puk više isisavati, nego li ga voditi. Demokracija zahtijeva izgradjenu »opću volju« kao i dobro organizovano javno mnijenje; a baš je ovo vrlo teško postići pod režimom demokracije, jer štampa, to najvažnije sredstvo izražaja »opće volje« kao i odgoje javnoga mnijenja, služi danas zavodjenju i prevari puka,.. Kraj prividnog izjednačivanja političkih nejednakosti ostat će i dalje socijalne i ekonomske nejednakosti, koje će otvarati vrata korupciji... Političari po zvanju će izrabljivati javno mnijenje za svoje lične ciljeve, a javne će prilike nastojati upraviti kolotečinom u svoju ličnu korist... Još se manje može ustvrditi za demokraciju, da je ona najbolja državna forma za sva vremena i za sve narode. Država je proizvod socijalnog razvoja; ako zato demokracija u modernim političkim tvorevinama još dobro ne funkcijoniše, možda je tome razlog upravo to, što još današnje društvo nije došlo do stadija zrelosti za demokratsku političku uredbu.

Francuski socijolog Le Bon protivi se jednako demokratskoj ideji kao nosilici državne vlasti. Poznata je njegova teorija o psihi masa: masa je bez razuma, a demokracija je upravo vlada tih masa. Sa socijološkog se gledišta ne može nikako reći, da su svi ljudi jednaki. Prirodne i psihičke sposobnosti kod svakoga su čovjeka drugačije. Država i vlade moraju stoga računati s tima nejednakostima, a ne će ih moći nikada ničim da uklone, pa i najljepšim idejama o jednakosti. Pa i ostvari li se »demokratska vladavina«, i ta se može oslanjati na intelektualnu elitu, upravo onako, kako će se i apsolutistička vlast jedino morati na nju oslanjati.[2])

Tako isto optužuje sociiolog Faguet demokraciju radi nekompetentnosti; ona nije moguća, da ocijeni sposobnosti doista sposobnih, a sklona je da povjeri vodstvo srednje sposobnima ili šta više najnesposobnijima. Gumplowicz, Oppenheimer i Smail, i ako u načelima nisu protivnici demokracije, ipak joj ne podaju mnogo vjere s praktičkih razloga. Po njima se ne može govoriti o političkoj demokraciji,

[1]) Barnes: Soziologie und Staatstheorie, str. 78. i 79.
[2]) »La foule, psychologie du socialisme«; »La psychologie politique«.

dosljedno o političkoj jednakosti, dogod postoje tolike ekonomske opreke izmedju pojedinaca i dogod se baš na načelima demokratizma pruža moć pojedincima, da je upotrebe u svoju korist a na štetu cjeline. — A Loria, talijanski socijolog, drži kao svoju najveću tečevinu, što se u svome djelu »Gospodarska načela vladajućeg gospodarskog reda« nije poklonio dojakošnjim političkim i demokratskim idolima; napose, što se usudio ustvrditi, da su častohleplje, niski egoizam i klasna borba bitne značajke današnje demokracije. Ponosan je, što je nemilosrdno razotkrio političke bogove, koje je svijet bio naučan nazivati »uzvišenim veličanstvima«; on im je skinuo velo s obraza i pokazao, da ono, što smo prije iščekivali ugledati kao neku mističnu Isis, ugledamo sada kao proždrljiva krokodila raždrljenim čeljustima.

Drugi socijolozi kao Wallas, Michels, Bryce i Ostrogorski gledaju loše strane demokracije, što ona otvara preko strančarstva vrata oligarhiji najgore vrste i što ne štedi nikakovih sredstava, samo da dodje do cilja; što u predobivanju masa računa ili na najniže instinkte širokih masa ili na njihovu neupućenost. Zato n. pr. Bryce i Ostrogorski ne daju nikakove prednosti demokratskom sistemu u poredbi prema agrarnom feudalizmu srednjega vijeka. Sadašnji demokratizam nastoji svoju moć isto tako osigurati na analfabetizmu širokih masa, kako se feudalni režim osnivao na totalnom analfabetizmu ne samo seljačkih klasa nego i slaboj prosvjećenosti same »zemaljske gospode«, carskih vazala i vitezova.

Sa socijološko-psihološkoga gledišta dao je najoštriju kritiku demokracije Američanin Walter Lippmann. Dok on dopušta, da je demokratizam moguć u malim agrarnim zajednicama, to je posvema isključen u modernim državama s kompliciranim socijalnim i ekonomskim životom. U tim državama nastaje svakim danom sve veća mješavina rasa, kultura, medjunarodnih zapletaja u politici i trgovini; tome pridolazi i toliko još drugih nacijonalnih i internacijonalnih problema, kojima nije dorasao demokratizam. Pa ipak se kušalo i ovome tako kompliciranom životu da apliciraju metode malenih agrarnih zajednica...[3])

Ukratko svi socijolozi, pa i pristaše demokratske ideje, drže, da se državna struktura mora oslanjati na opće socijalne odnose, te da izvjesni socijalni i ekonomski preduvjeti moraju služiti osnovkom i državnomu uredjenju. Političkoj demokraciji treba suprotstaviti demokraciju, gdje bi svi gradjani bili jednako predstavljeni po svojim interesima kao producenti, konzumenti, tehničari i t. d.

* * *

No kritici demokratizma dao je najviše povoda i neuspjeh demokratskoga parlamentarnoga režima, koji je došao gotovo u većini država u otvorenu ili pritajenu krizu, a u nekima je svršio već i posvemašnjom

[3]) Ovdje naravski ne ćemo da spominjemo starije teorije, danas političke anahronizme, kao jednoga poklonika i laskavca francuskom apsolutizmu političkoga pisca Bodina, kao ni historičare Treitschke-a a ni Sybela, čija djela počivaju na «božanskom pravu» monarha i dinastije, kao i u političke ciljeve izradjenoj rasnoj teoriji.

likvidacijom, kao u Italiji, Španiji pa i kod nas ; — a sigurni smo, da će ovu likvidaciju pomalo slijediti i druge države.

Uzroci su krize demokratskoga parlamentarizma vrlo mnogostruki. Uglavnom bismo ih mogli razdijeliti na tri skupine: prvo, uzroke reda evolucijono-historičkoga, drugo tehničkoga i treće, socijološkoga.

I. Evolucijono-historički uzroci.

Medju evolucijono-historičkim uzrocima možemo da navedemo činjenice:

1. Parlamentarizam je u većini država umjetna i unesena tvorevina, a nije nipošto proizvod samonikloga razvoja. A zašto da ne budemo iskreni, pa da i otvoreno kažemo: demokratski je parlamenat na osnovi sveopćeg prava glasa u mnogima još državama institucija, koja je prerano došla . . . Kulturni je nivo većega dijela pučanstva (napose gdje je jaki postotak analfabeta) stajao prenisko, a da bi svi gradjani mogli pravo shvatiti svoja prava i svoje dužnosti u sudjelovanju javnih poslova.

2. Razvojem tehnike i medjusobnih ekonomskih, socijalnih i političkih odnosa djelokrug se države znatno proširio. Tu su nastali najkompliciraniji ne samo politički problemi nego u prvome redu problemi ekonomske i socijalne naravi, za čije rješavanje nisu bili dorasli ni prosječno obrazovani pojedinci. A onda će biti lako shvatljivo, zašto široke mase analfabeta nikako nisu mogle sudjelovati u rješavanju tih tako kompliciranih problema.

3. Pojam narodne suverenosti, kako kod socijologa tako i kod pojedinih jurista zadobiva novo tumačenje; funkcija narodnoga života zamjenjuje narodnu suverenost; suverenost se prenosi s ličnosti na organizovanu skupinu, kojoj zakon daje vlast, da imenuje svoje predstavnike. Izborno tijelo, reprezentirajući interese skupina, postaje po svojoj suštini i po svojoj kompoziciji živa sinteza svih materijalnih interesa, svih postojećih inicijativa u zemlji. Logično je zato, da se »politička suverenost« pretvorila u suverenost ekonomsku, u suverenost narodnoga rada. Zato je sadašnja parlamentarna država, koja se ne osniva više ni na kakovoj stvarnosti interesa nego na fikcijama narodne »političke suverenosti«, jedan državni anahronizam. U takovu demokratskom parlamentarizmu i ne može da se govori više o pravoj demokraciji.

4. Konačno: poratne ekonomske i socijalne krize povećale su još više dojakošnju kompliciranost državne uprave i zakonodavstva. Parlamenti i najsavršenijom konstitucijom jedva bi mogli da odgovore svima ovim kompliciranim problemima. A po sebi je onda razumljivo, da su morali posvema zatajiti parlamenti onih država, gdje je parlamentarni režim bio tek u povoju, ili gdje je uslijed loše konstitucije bio i nedorasao svome pozivu.

II. Tehničko-organizatorni uzroci.

Osim spomenutih evolucijono-historičkih uzroka, povećali su krizu parlamentarizma i tehničko-organizatorni uzroci. Amo brojimo u prvome redu demokratski izborni sistem.

1. Danas je djelatnost parlamenta u svim državama većinom usredotočena u rješavanju ekonomskih i socijalnih pitanja. Zato je odmah

jasno, da se u tim stručnim i staleškim problemima ne može ništa pozitivna da riješi, gdje za rješavanje tih problema imaju svi gradjani jednako pravo glasa. Kako na primjer, da u pitanju radničkom odlučuju seljaci, ili u problemima seljačkim kako da odlučuju radnici, ili jedni i drugi u problemima velike industrije?... A kako nemaju kompetencije pojedini, pa ni svi skupa gradjani kao izbornici, ne mogu da imaju te kompetencije ni njihovi zastupnici, koji su birani glasovima svih interesa; ti zastupnici logično nisu i ne mogu biti zastupnici ničijih specijalnih interesa. I tako dolazi do toga, da se sveopćim pravom glasa biraju ljudi ili koji nemaju nikakove stručne spreme ili koji samim izbornim redom ne mogu u parlamentu biti predstavnicima izvjesnih ekonomskih i socijalnih interesa. Koje onda čudo, da se za takav univerzalni parlamenat može s pravom reći, da mu je jedina odlika »univerzalna nekompetentnost«. Parlamenat, proizašao na načelima jednakih političkih pravica, ne može a da ne tretira svako ekonomsko i socijalno pitanje s političkoga, odnosno što je još gore, sa stranačkoga gledišta.

2. Pogrješke se izbornoga reda uvećavaju jošte više uvedenjem proporcijonalnoga sistema. I čini se, da se u posljednje vrijeme sva nesposobnost parlamenta koncentrovala baš u proporcijonalnom sistemu. Isti je sistem išao u prilog malenim strankama, pa je omogućavao i najmanjima njihovu egzistenciju s jednim ili dva predstavnika u parlamentu. Taj je izborni sistem što više podijelio nasilno cio javni život u bezbroj stranaka i strančica, gdje je demagoštvo za mamljenjem pristaša došlo do vrhunca, a ambicija nesolidnih politikana našla otvorena vrata i utrti put i do samih ministarskih mjesta. Djelovao je nužno i na svakoga pojedinca, da je morao biti ili pristaša koje stranke ili biti uklonjen posvema iz javnoga života. Pa bio on i stručnjak i naučnjak prvoga reda, u društvu on nije značio ništa, ako nije predao i svoje stručnjaštvo i svoju nauku i cio svoj značaj u službu samovolje stranačkih vodja. — A socijološki je proces doveo mnoge stranke i do toga, da one ne samo da nisu imale svoga programa političkog, socijalnog i ekonomskog, nego je stvorio iz stranaka aparate od najkobnijih posljedica za javni život: one su bile samo tu, da si pojedinci osiguraju svoje lične interese, makar ti bili često i najoprečniji medju sobom. — I tako se dolazilo onda do toga, da je svaki preko svoje partije nastojao i mogao postići sve, kao što bez partije nije mogao da postigne ništa. Tako je partija postala aparat za izrabljivanje svijuh, kao što su i partijski šefovi putem partije nastojali, da izrabe glasove svojih izbornika. I ako se sve to vršilo po načelima »demokratske ideje«, logično je, da tu nije moglo biti ni trunka demokracije, nego je to bio režim najgore vrste.

Stranački razvoj izaziva kritiku i u vlastitim svojim redovima, jer izrasline demokratizma radjaju tendencijom političkih stranaka u oligarhiju, indentificiranjem stranke s državom, a samih vodja s organizacijom. Stalna je pojava kod stranaka, da nekolicina želi da zavlada cjelinom. Vodje čine s masama, što hoće; oni stvaraju medju njima situaciju, kako im najbolje prija. Ljudi prosječne ili nikakove vrijednosti domognu se po stranci najveće moći, samo ako znadu vješto manevrirati programom stranke. Naučenjaci pak, koji prosudjuju realizaciju stranačkoga programa

prema načelima teorije i prakse, nikada ne će moći u partiji igrati veće uloge. I najveći naučnjački talenti postaju samo igrom vještijih stranačkih vodja.

Ali ne samo da su tako i najjači pojedinci igračka stranačkih vodja, nego je tako i cijela javnost. Ona im je što više izručena na milost i nemilost, iako mora jasno da uvidi, da je cijela politička stranka postala sama sebi ciljem i da je sredstva prometnula u cilj. Jedini izlaz iz te stranačke tiranije mogao bi biti, kada bi javnosti uspjelo da raskrinka stranačke vodje.

Oligarhičku tendenciju političkih stranaka najbolje je prikazao s psihološkog gledišta Robert Michels u svome djelu »Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie«. Po njemu je oligarhija u svima političkim strankama neizbježiva. Razlozi su tome: psihologija pojedinca, psihološke vlastitosti skupina i masa i konačno sam značaj organizacije. — Prosječni pojedinci u stranci nemaju ni snage ni sredstava, da se opiru oligarhiji. U takovom milie-u naravski je, da će oni, koji su gipkiji i vještiji, sebe postaviti vodjama. Vodje će pak sada nastojati, da se istrgnu svakoj kontroli i svakoj kritici svojih pristaša; zaboravit će ubrzo i rado, da su ih upravo one mase uzdigle do vodstva, koje oni sada gledaju s prezirom kao čopor goveda i ovaca. — Žalosno je, da je baš demokracija otvorila put ovakovu vodstvu masa. Demokratska načela, istina, daju svu moć masama, ali i mase bez vodstva su inertne; dosljedno, one su bez reprezentativnoga sistema nesposobne da direkte vladaju. Zato će mase biti vazda pod sugestijom političkih vodja. U masama rijetko kada vlada prosječno neki viši duh ideja, rada, discipline i sredjenosti. Zato mase daju svoje povjerenje ne najboljima izmedju sebe, nego psihološki najokretnijim demagozima. Zato i sam parlamenat kao emanacija tiju masa ne će biti reprezentacija sastavljena izmedju najboljih. No i u samom parlamentu će se pojaviti isti psihološki proces kao i u masama. I ovdje će odlučivati prosječno manje sposobni i vrijedni. — Zato iz naših današnjih kao i iz prijašnjih iskustava moramo svi s pravom zaključivati, da je demokracija danas daleko više samo jedan svjetovni nazor, nego li realnost. Michels nakon ovih konstatacija zapaža i drugu karakterističnu činjenicu: U višem stadiju političke organizacije počinje vodstvo ne samo sebe poistovjetovati s organizacijom nego i gledati imovinu same organizacije kao svoju vlastitu. Ali što čini vodstvo sa strankom, to isto čini cijela politička stranka s državom; ona počinje državnu imovinu zamjenjivati sa svojom vlastitom imovinom.

Krivo bi se shvatilo, da je kritika izraslinâ ovakova stranačkoga života ujedno negacija svake stranačke asocijacije. I ako su kritičari svijesni sve te korupcije i sebičnosti i partajskih bojeva na račun cjeline, ipak svi socijolozi smatraju političke grupacije kao jedan od najjačih dinamičkih faktora za promicanje i političkog i socijalno-političkog života. Kao što su nekoć grupacije stvarale države, tako one danas unutar već stvorene države uvjetuju njezin dalji razvoj. Ne može se s toga ni pomisliti, da će u javnom životu ikada nestati interesnih skupina. Istina,, što je koja država postigla viši kulturni nivô, to će se i interesne diferencijacije više osnivati na konfliktima psihičkim i kulturnim, a manje na konfliktima materijalnim.

3. Sistem proporcijonalni ima još jednu lošu stranu. On, pa makar imao u teoriji i ne znam koliko pristaša, nije nipošto sistem direktnoga prava glasa, toga osnovnoga načela demokratizma. Kandidacijone liste s njihovim nosiocima sastavljene su bilo prema interesima centralnoga vodstva stranke, bilo prema svrsi izborne kortešacije, a najmanje u cilju vršenja direktnoga prava glasa. Nakon izbora izabrani nosioci kroz više lista nužno se povlače, a na njihova mjesta stupaju oni, koji sigurno ne bi dobili ono povjerenje masa. Zato proporcijonalni sistem nije drugo, nego direktno glasanje samo za stranku, a nipošto za zastupnika. Punim pravom možemo stoga nazvati proporcijonalni sistem najlošijim sistemom ne direktnoga nego indirektnoga prava glasa.

4. Krizu sadašnjega parlamentarizma prouzročuje i to, što po demokratskom parlamentarnom redu moraju svi poslanici da glasuju i da svojim glasom odlučuju u svima stvarima, o kojima oni nemaju ni pojma. Oni su glasaća mašina za pro ili contra zaključaka svojih stranačkih vodja ili koalicija. Ta nekompetencija zastupnika posljedica je u prvom redu kandidacijonoga stranačkog sistema; stranački odbori, sastavljajući liste kandidata, ne gledaju ni najmanje, da pošlju u parlamenat stručnjake, nego imaju jedino u vidu, da onamo pošalju sebi najodanije osobe. Što će takove osobe biti daleko od poznavanja ne samo mjesnih interesa svoga izbornog okruga, nego i općega prosječnog znanja za rješavanje aktuelnih socijalnih, političkih i ekonomskih problema, zato se slabo tko brine.

5. Parlamentarna je vlada emanacija demokratsko-parlamentarnoga sistema. No kao što se nije gledalo ni na kakovo stručno znanje kod sastava parlamenta, tako će sada i kod sastava vlade stranke većinom imenovati izmedju sebe osobe, ne pitajući pri tome ama baš ništa o kompetenciji istih. Tim se sitemom dolazi onda do toga, da pojedini istaknuti ljudi i vodje mogu sticati sposobnosti za sve poslove u vladi.

Ukratko, demokratski parlamenat nije stvarao loše zakonodavstvo, kao što i demokratsko-parlamentarna vlada nije bila rdjava zbog toga, što ne bi bilo stručnjaka u zemlji, da stvore bolje zakone i da upravljaju većom spremom i savjesnošću, nego baš radi toga, jer se stručnjake u demokratskom režimu ne voli slušati; njih se baš taj režim boji. A kada se i biraju stručnjaci, da dadu svoje mišljenje, to su unaprijed birani samo oni, koji su voljni da ga dadu onako, kako se to unaprijed zaželjelo.

Žalosno je stoga, ali istinito, da je upotreba stručnjaka bila u praksi jača za vrijeme apsolutizma jednoga Ljudevita XIV., Fridrika Velikoga, Petra Velikoga, nego li u ikojem dosada demokratskom režimu. Žalosno je, da u parlamentima i vladama demokratskih režima stručni kriteriji ili uopće ne postoje ili su posljednji. Koje onda čudo, ako protivnici demokratizma s argumentima u ruci kažu: »Demokratizam je neprijatelj stručnosti«...

No kada je govor o stručnosti, ne shvaćamo mi stručnost samo kao neko nakrcato znanje bilo tudjih sistema bilo tudjih metoda. Istina stručno-teoretsko znanje mora biti osnovica stručnjačkom radu; no taj će rad biti istom onda stručan, nakon što su se uočili svi socijološki pojavi milie-a, u kojem stručnjak ima da radi. To vrijedi osobito za zako-

nodavstvo. I najbolje i najstručnije strano zakonodavstvo, importirano bez poznavanja socijološkoga milie-a, rodit će isto tako lošim rezultatima kao i nestručno i loše zakonodavstvo, osnovano na socijološkom milie-u. Zato će prvo načelo stručnoga zakonodavca ostati, da je najbolji zakon onaj, koji je osnovan na pravnoj svijesti naroda. Primjerice, naše pozitivno zakonodavstvo, osnovano na liberalno-individualnom načelu, bilo je pravi zločin, dok se narodno-pravna svijest razvijala i sačuvala na socijalnom načelu.

6. Kao zadnji, i ako ne mali razlog krizi demokratskoga parlamentarnoga režima jest i to, što je demokratizam postao nedosljedan svojim vlastitim načelima jednakoga i sveopćega prava glasa. U borbi protiv privilegija jačih i povlaštenih postao je i demokratski izborni red u mnogim državama ljubomorni čuvar privilegija povlaštenih, isključivši od aktivnog i pasivnog prava glasa 50 posto pučanstva. I što je jače u kojoj državi bilo reakcijonarstvo demokratizma u praksi, to se začudno ondje paralelno jače pojavila kriza samoga demokratizma. To vidimo na primjerima država južne Evrope: Španije, Francuske, Italije, Jugoslavije, Grčke, Bugarske i Rumunjske. Te države bojeći se provesti dosljedno demokratsko načelo t. j. dati pravo glasa i ženama, kao za žensku osvetu, svršavaju jedna za drugom posvemašnjom likvidacijom svojih parlamentarnih režima.

III. Socijološki razlozi.

Uza svu kritiku demokratskoga parlamentarnog režima, sama ideja demokratizma tako je danas raširena i sa simpatijom općenito poprimljena u ljudskom društvu, da bi bio znak najvećega reakcijonarstva negiranje te ideje. Zato se ne može ni govoriti, da se sama ideja demokratizma kao takova nalazi u krizi. Ne mogu se nikad zabacivati načela demokratizma, n. pr. načela, da narod sam sobom vlada; ali problem nastaje onda, kada se pitamo, kako će biti sastavljena ta demokratska vlada i tko će predstavljati tu narodnu vladu.

Ako stoga u genezi ogledamo demokratsku ideju, ona nam se ukazuje kao pokret za izjednačenje političkih prava i dužnosti svih gradjana, a napose za pravo jednakog učestvovanja u narodnom suverenitetu. Pojam tih političkih prava je obuhvaćao dugo vremena sva ostala prava čovjeka. Zato se po političkom izjednačenju — političkoj demokraciji — mislilo i na rješenje svih drugih gospodarskih i socijalnih privilegija, negaciju svih privilegovanih staleža.

Demokracija je u zadnjoj liniji priznala samo jednu političku zajednicu, a to je narod, sastavljen od slobodnih i političko jednakih državljana. Ovoj skupini državljana, niveliranih u svima pravima i dužnostima, podala je demokracija najvišu volju i moć — narodni suverenitet. Demokratizam je prema tome bio po svojoj tendenciji kao i po realizaciji čovječjih prava pokret čisto političke naravi. Sekundarno je tek bio to pokret socijalne i ekonomske naravi, t. j. ne po svojim programatskim stavkama, nego po aplikaciji liberalno-demokratskih načela na socijalno-ekonomsko uredjenje društva.

I ako je tako demokratski program bio u svome početku samo politički program, za svoje je doba bio on pun sadržine, bio je realan, a

nipošto demokratske fraze. U koliko je stoga demokratizmu uspjelo, da realizira u svima civilizovanim državama svoj politički program, moramo priznanjem da kažemo, da je demokratizam ondje svoju misiju časno izvršio.

Žaliti je samo, što nakon realizacije svoga političkoga programa demokratizam nije pošao dalje. Društvo se po socijološkim zakonima razvijalo, ono je izmijenilo svoju vanjsku i unutrašnju formu. Ono je domala preživjelo prvotna načela demokratizma, koja će bezuvjetno ostati i za budućnost ne samo realna osnovka svakome napretku nego i svakomu daljnjemu izgradjivanju društva i njegove kulture. Ali što se to društvo bude više razvijalo u svome gospodarskom i socijalnom pravcu, to će u demokratizmu 18. i 19. stoljeća nastati sve veća praznina tako, te biti »demokrata« u 20. stoljeću ne će značiti učiniti idejno niti korak naprijed od francuske revolucije.

Dosljedno, iako demokratizam ostaje osnovno načelo, postaje on sve više ideologija bez konkretnoga programa. Hoće li stoga demokratizam biti idejom vodilicom i u 20. stoljeću, to će on morati da na političkom niveliranju društva 19. stoljeća izgradi svoj novi program. Taj će program morati odgovarati tehničkom napretku kao i novoj formaciji društva, koje se razvilo baš pod utjecajem liberalnih ideja demokratizma.

Liberalizam, ta emanacija demokratske ideje, stvorio je u prvome redu jaz izmedju rada i kapitala; time je stvorio dvije do onda nepoznate grupacije: kapitalista i radnika, a da i ne spominjemo, kako je uništio one stare ekonomske jedinice: cehove i kućne zadruge, koje su i te kako imale uslova, da i dalje postoje i da se dalje razvijaju. Zato u jakim industrijalnim državama nema više ni traga borbi izmedju ideje demokratizma i apsolutizma, nego izmedju demokratsko-radničkih načela (socijalizma) na jednoj strani i predstavnika kapitalističkoga liberalizma na drugoj strani. — Pojačanom pak produkcijom i specijalizacijom zaoštrile su se opreke i izmedju samih producenata, a napose izmedju agraraca i industrijalaca. — Ta se oprečnost interesa pojačala i time, što su se razvitkom kulture i civilizacije razvile jake opreke i izmedju skupina različitih kulturnih naziranja.

Ukratko: Čim se više usavršavala tehnika i civilizacija, tim je nastala veća diferencijacija medju skupinama, formiranim prema gospodarskim, socijalnim i kulturnim pitanjima. A svaka tako diferencirana skupina stvorila je za sebe posebne težnje i posebne interese, o kojima demokracija nije vodila nikakova računa. Zato ili ne vidjeti ili htjeti na silu i pukom stranačkom grupacijom nivelirati sve te diferencirane interese, značilo bi nepoznavati socijoloških zakona.

U pogledu tih činjenica danas ne preostaje demokraciji drugo: ili će se moderni društveni red staviti kao njezin otvoreni protivnik ili će se demokratizam morati razvijati i upotpunjavati prema novomu društvenom redu, te izraditi svoj novi program rada na ekonomskoj i socijalnoj osnovci, kao što ga je u svojoj genezi savršeno izradio i uspjehom proveo na političkoj osnovci. A to će morati da učini, ne će li da postane i po svojem političkom programu anahronizam.

Na mjesto borbe za prava samo trećega staleža, u kojoj je borbi bila sadržana ideologija demokratizma, nastupa nova ideja: borba za prava svoju staleža: radnika i seljaka i obrtnika i trgovaca i industrijalaca i intelektualaca. Svaka od ovih skupina nastoji, da brani i promiče svoje interese po staleškoj organizaciji privatnoga značaja (sindikatima) kao i putem polujavnih institucija: komora radničkih, seljačkih, trgovačkih, obrtnih, industrijskih i t. d. Danas nitko nije s a m o d r ž a v l j a n i n; podosljedno, nitko ne misli, da brani samo svoja državljanska prava. Pojedinca se daleko više tiču njegova staleška prava; ona su samim razvojem vremena postala primarna, a politička sekundarna, jer se ta ispoljavaju tek periodično, t. j. prigodom izbora, dok se ona prva očituju na svakom koraku.

Kompliciranost sadašnjega društvenoga reda očituje se i u tome, što pojedinac nije interesiran samo u jednoj skupini interesa. Kao što je psihički i fizički ustroj u svakoga pojedinca mnogostruk, tako će se i njegovi interesi upotpunjavati i isprepletavati prema ekonomsko-staleškoj grupaciji.

Ako je stoga već sam čovjek tako sastavljeni sudionik velikih zasebnih interesa, kako se onda može govoriti o jednoj narodnoj volji sviju državljana? Jest, demokratizam samo s političkim programom mogao je da stvori pravnu fikciju o j e d n o j volji, ali o njoj ne može da se stvori ni fikcija u kompliciranom sadanjem društvenom redu. U najboljem slučaju mogli bismo ovdje govoriti ili o kompromisu interesa ili o interesu većine. A i kompromis kao i većina svaki čas dobivaju drugi oblik prema ideji jednog »općeg interesa«, kome je predstavnikom država. — Prema tome ne može država da ostane puka anorganska tvorevina izoliranih makar i jednakopravnih pojedinaca, nego je ona univerzalistička organska tvorevina svijesnih grupacija, koje se u svome radu i interesima nadopunjuju i unakrštavaju, — a nikada nisu u stanju mirovanja. Dok jednom interesi jedne skupine jače skaču, dotle u istom momentu možda aktuelnost interesa drugih skupina stoji u pozadini. Pa kao što fizički život nije samo borba za uništavanjem, nego i vrelom medjusobne pomoći i nadživljavanja, tako i razvijanje interesnih grupacija nije medjusobno uništavanje, nego nasuprot upotpunjavanje i takmičenje za postignuće nekog idealnog optimuma.

Konačno je još jedan socijološki razlog stvorio, ako ne direktno, a ono indirektno krizu parlamentarizma, dotično i krizu demokratizma. Budući da demokratizam daje svima državljanima ista politička prava, ne obazirajući se na sve druge oznake, logično je, da je demokratizam prihvatio c e n t r a l i s t i č k u državnu formu kao najidealniju i najlogičniju po svojim načelima jednakosti. Pa ipak socijološki zakoni postali su jači i od svih pisanih i najsvečanije proklamiranih centralističkih ustava. Sa socijološkoga gledišta pokazalo se, da država kao zajednica individua i skupina ne može u svome ustrojstvu biti u n i t a r n i mehanizam amorfnih tijela. Zato je već francuski socijolog D u r k h e i m tražio, da se stvore s a m o u p r a v n a t i j e l a; država neka daje generalne smjernice, a specijalno njihovo provadjanje ima biti povjereno samoupravnim tijelima, jer će ta imati daleko bolje poznavanje nego li nezvanični centralni organi.

Tu su Durckheimovu misao jošte više proširili t. zv. »upravni sindikaliste«. — »Gildensocialiste« traže šta više, da sve zakonodavstvo glede proizvodnje bude prenešeno na produktivne skupine (»Gilde«), dok bi se državno zakonodavstvo ograničilo samo na interese potrošača. — Drugi opet sindikaliste traže, da se posvema ukloni sadanja forma države i zamijeni s udruženjem sindikata.

Ipak je najveći dio socijologa daleko od ovakove sindikalne decentralizacije. Oni vide poboljšanje i jačanje državne misli već u tome, da se povjeri jedan dio državne odgovornosti regionalnim političkim tijelima. Po njihovu su naziranju države s centralističkim ustavom umjetne tvorevine, koje su upravo stoga nesposobne, što je jedan najveći dio državljana nezadovoljan lošom centralnom upravom ili opet, što se veliki dio državljana slabo interesira za vitalna državna pitanja, koja su usredotočena u centralnoj državnoj vlasti. Logika pak traži, da su ta pitanja povjerena onim skupinama i tijelima, kojih se najviše tiču, i koje bi se skupine dosljedno najstručnije latile rješavanja tih pitanja. T a k o b i g r u p n i i n t e r e s i s g r u p n o m k o m p e t e n c i j o m b i l i o s n o v k a o p ć e m u d r ž a v n o m i n t e r e s u i d r ž a v n o m u t i j e l u.

No još je jedan važan socijološki razlog u prilog decentralizma. Kao što iščezavaju ili ostaju nezapažene vlastitosti pojedinca u golemom državnom mehanizmu, tako ostaju latentnim njegove moći kao izolovana bića. Čovjek si postaje svijestan te svoje moći jedino kroz skupinu upravo tako, kaošto se i njegova prava sloboda najbolje ispoljava kroz skupinu. Zato politika modernih država mora biti, da se stvaraju što više ovakove grupne organizacije, preko kojih će se onda i sve skrivene moći svesti u korist cjeline. Mi ne idemo nipošto tako daleko, da bismo ovakovim grupnim interesima pridavali uvijek »opći interes«, ili da bismo po zastupanju skupina držali državu suvislom, kako su to htjeli sindikaliste i anarhiste. Postoji i postajat će uvijek individuum kao nosioc ličnih interesa, skupina kao predstavnica grupnih interesa i država kao predstavnica općih državnih interesa. Brisati jedno od ovoga iz kodeksa bio bi nepolitički akt protivan socijalnim pojavama. Postojat će stoga vazda odnos pojedinca prama pojedincu kao i prema skupini, kao što i odnos skupine prema skupini i prema državi. Zato se sa socijološkog gledišta gledaju države s decentralističkom formom (savezna država, federacija, autonomne jedinice, »self-gouvernement«) kao najsposobnije ne samo za svoj politički život nego i za svoj socijalni razvoj. Decentralizam daje prilike, da se u bezbroju životnih, kulturnih i ekonomskih središta čeliče i dolaze do izražaja jake nove jedinice, koje svojom prirodnom ekspanzijom jačaju i zajednicu. Skupine daju mogućnost, da onaj svijesni nagon svoga »ja« dolazi do izražaja, što više, da se on ispolji i preko granice toga »ja« na korist skupine. Logično, nagon ekspanzije skupine jačat će državnu zajednicu i poticati umrtvjele sile na novi život.

Sa socijološkog je gledišta prema tome jedino opravdana decentralistička forma države, kao što je obratno centralistička država antisocijalna i umjetna formacija bez vitaliteta, a dosljedno i bez pozitivnih rezultata.

Osim socijoloških motiva govore i drugi razlozi u prilog decentralizacije. Ekonomski i socijalni razvoj u državi, pa ne znam kako malena teritorija, ne ide nipošto u istim smjernicama. Taj je razvoj uvjetovan ne samo historijsko-pravnim značajkama, nego još više geografsko-geološkom formacijom tla, klimom, a napose psihičkim milie-om. Ovakov društveni red ne podnosi forme centralizma. Jednom je centralistička uniforma preširoka, a drugi puta preuska. — Zato je sa sviju gledišta zakonodavni decentralizam a ne samo upravni conditio sine qua non; on će imati svoju punu sadržinu, kada se bude adaptirao zasebnim političkim, kulturnim i gospodarskim težnjama teritorijalnih jedinica. Takov decentralizam odgovarat će bolje i jače i samoj demokraciji po duhu i cilju, i ako će istina po svojoj vanjskoj formi biti u kontradikciji s ideologijom ortodoksnih demokrata.

Ta se sadržajna antinomija između cjelokupnog sadanjeg društvenog poretka i demokratske ideje pojačava još više gledajući na sam demokratski parlamenat i društvo. Po demokratskoj ideji narod nije drugo nego skupina političko- jednakopravnih i slobodnih gradjana, koji imaju svaki za sebe apsolutno jednako pravo u sudjelovanju zakonodavstva i uprave. Demokratski je parlamenat prema tome samo nužna konzekvencija ove demokratske ideje. On je daleko više anorganska reprezentacija interesa i težnja svojih državljana nego li organska. Nesamo priroda nego i lična akcija stvorila je u svakom pjedincu veće ili manje učestvovanje u socijalnom, ekonomskom, političkom i kulturnom razvoju. Pa ipak parlamenat, ta najviša reperzentativna asocijacija ne nosi nikakova traga snage i utjecaja pojedinaca. Ovdje svaki čovjek, analfabeta i naučnjak, privrednik i raspikuća ima jednak utjecaj na javni život. A kako najposlije da i tim jednim glasom odlučuje za sve svoje tako kompliciране interese reda političkoga, ekonomskog, socijalnog i kulturnog i t. d?... Zato je sigurno, da će za volju interesa jednoga reda morati žrtvovati sve ostale svoje interese.

Budući pak da sadašnji sistem parlamentarizma može da klasificira gradjane samo po političkom naziranju, moći će zato on jedino ispoljavati kod glasovanja politički momenat. Pa i same stranke, kao nužna emanacija demokratskog parlamentarizma, formirat će se nužno samo na političkoj osnovci, te će i najvažnije predmete gogospodarskog i socijalnog reda tretirati samo s političkog gledišta. Zato se i u kritici rezultata sadašnjega parlamenta ne smije nipošto smetnuti s uma: demokratski parlamenat i s najsavršenijom svojom konstitucijom samo je politička institucija; a kao takova institucija može parlamenat uspješno da rješava samo čisto politička pitanja. Sva druga pitanja reda socijalnoga i gospodarskog nisu i ne mogu biti njegove kompetencije.

Odatle onda i dolazi onaj nerad kao i nestručno stvaranje zakona u svim političkim parlamentima za socijalna i gospodarska pitanja. Kako će i najsavršenija reprezentacija n. pr. pučke higijene donijeti valjano zakonodavstvo za trgovačku politiku?.. Pa ipak se ne može reći, da je higijenska reprezentacija klasna. Zato ako smo rekli, da se ideja demokratizma nije nipošto preživjela sama po sebi, to za savremeni demokratski parlamenat možemo reći, da je on ili samo reprezentant općih političkih interesa ili da je anahronistička forma reprezentacije svih drugih interesa. Ukoliko može odgovoriti stoga još i danas politički parlamenat reprezentaciji političko-uniformiranih i pred zakonom jednakopravnih gradjana, to ni u kojem slučaju ne može takov parlamenat služiti reprezentaciji tako izdiferenciranih kulturnih, gospodarskih i socijalnih potreba gradjana. Francuski socijolog Benoist s pravom kaže: »Jedan takov sistem ne može nikada dati nego jedno kretensko predstavništvo, nemoćno i smetene zakonodavstvo, slabu vladu, prinudjenu na sitna pregovaranja po kuloarima; nesigurnu državu, koja je kolebanjem spremna svakog časa, da bude srušena. Takav je režim nesposoban da zasnuje demokraciju, a da ne zasnuje demagogiju.«

Nastaje sada samo pitanje, hoćemo li političku reprezentaciju posvema srušiti i ukloniti je, kao što su to učinili boljševici u Rusiji i fašiste u Italiji, ili ćemo je zadržati, a nadopuniti samo novom reprezentacijom interesa?....

Na to pitanje možemo da dademo slijedeće generalno rješenje:

Politički parlamenat kao izražaj demokratske ideje i kao čuvar političkih pravica pojedinaca i skupina bezuslovno je vršio dobro svoju misiju. Zato bi bilo pogrješno, kada bismo tu instituciju političkih prava rušili i uklanjali, a da u isto vrijeme ne stvaramo nikakav ekvivalent. Što više, naše je mišljenje, da politički parlamenat i ne možemo zgodno zamijeniti nikakvom drugom reprezentacijom, pa ni sindikalnim oblikom ekonomskoga parlamenta. Politička prava tiču se svakoga gradjana jednako: za sve gradjane mora da i dalje postoji sloboda kretanja, govora, izbora zvanja, kao jednako pravo pred zakonom, sudom, porezom, a dosljedno tome, jednako pravo kod izbora reprezentacije tih političkih prava. No reprezentacija tih prava mora biti logično i dosljedno provedena bez ikakovih sustezaja prava bilo pojedincima bilo i cijelim grupacijama. Anormalno je zato, da se u državama, koje se ponose s demokratskim režimom, podjeljuje izborno pravo i analfabetima i beskućnicima, dok se uskraćuje tolikim inteligentnim ženama, majkama, aktivnim, socijalnim i gospodarskim privrednicama. A specijalno u poljoprivredi socijalne i ekonomske funkcije žene ne zaostaju za muškarcem, što više, u pojedinim krajevima žena nadmašuje i gospodarsku aktivnost svoga muža. Zato bi za političku reprezentaciju pravo glasa moralo biti doista opće, kao i jednako, tajno i direktno u svoj svojoj konzekvenciji.

Kaošto je tako u općem interesu, da politička reprezentacija ostane i dalje te bude izražaj čistog demokratizma, tako je obratno naravno, da taj demokratski parlamenat ne može da ima ni po svojem ustrojstvu a niti po svome cilju kompetencije u rješavanju čisto ekonomskih i socijalnih pitanja. Demokratski je parlamenat izražaj jednakih političkih prava jednoga naroda, a nije i ne može da bude u nijednom pogledu odraz njegove gospodarske i socijalne strukture; prema tome ne može da bude potpuni tumač ni narodne volje kao ni cjelokupnog narodnoga interesa.

Bitni je dakle razlog krize sadašnjega parlamentarnog režima, što se sadašnji društveni red nije mogao više da zadovolji s reprezentacijom jedino političkih interesa. Drutvo prema svojem sastavljenom socijološkom ustrojstvu traži svoju adekvatnu reprezentaciju, t. j. pored reprezentacije političko-demokratske i reprezentaciju gospodarsko-socijalnu.

Iz ovoga, što rekosmo, nužno slijedi:

Razlozi gospodarski, socijalni, pa uopće socijološki iziskuju nužno reformu sadanjega parlamentarnog sistema. U protivnom slučaju ne preostaje drugo nego diktatura i apsolutizam.

Protiv trajne diktature govori danas svijest svakoga kulturnog čovjeka. Demokratska svijest o pravima i o političkoj jednakosti nisu nikakva umjetna tvorevina. Demokratizam je izraz težnja sviju naroda pa i svakoga pojedinca. Zato će se ljudi vazda boriti za realizaciju i očuvanje demokratske ideje, koja je smatrana kao najmoćnija obrana protiv povraćanja bilo u sredovječni feudalni režim, bilo u diktaturu pojedinaca. Ljudi su si postali svijesni svoje slobode i svoje neovisnosti, koju su naučili jednako cijeniti u slobodi kao i ropstvu. Ljudi su naučili, što znači biti svoj gospodar, svoj sudac i svoj zakonodavac. Svijest, da si čovjek odlučuje sam o svojim prilikama života — evo to je osnovna misao demokratizma, koja će ostati tako reći vječna. Zato nema i ne može biti ikakova trajnog i korisnog socijalnoga pokreta, koji bi mogao trajno nadomjestiti demokratsku ideju. A svijest je demokratizma to jača, što ljudi više napreduju u civilizaciji, što bolje upoznavaju svoj socijalni milieu. Zato nije nipošto istina, da se temeljna načela demokratizma nalaze u sutonu, nego obratno: što se kultura više širi i raste, to se jače jača svijest slobode i samostalnosti kako u pojedincima tako i u skupinama.

Demokratizam je zasada, koja je bila idealom sviju civilizovanih naroda ne samo u 19. stoljeću nego i prije francuske revolucije; zato će on ostati vječnom zasadom društvenoga poretka za sva vremena. Prigovori zato protiv demokracije ne smiju se nipošto shvatiti kao njezina negacija; kritikom želimo samo, da odstranimo izrasline demokratske ideje; želimo, da institucijama demokratizma damo punu sadržinu i realni program prema potrebama duha i vremena. Krivo bi bilo zato govoriti o kakvoj krizi demokratske ideje, nego možemo punim pravom konstatirati krize njezinih institucija. Zato demokratizma ne mogu da obore ni momentalni uspjesi apsolutizma, koji može uspjehom da nastupi kao reakcija zloupotrebama i degeneraciji parlamentarnog režima. Apsolutizam, makar bio zato i najvećim simpatijama primljen, može da bude posmatran samo kao korisni prelazni sanacijoni režim u doba dekadence demokratskog režima. Ako je ideologija apsolutizma zdrava, može on nedvojbeno da uspostavi brzo red i ukloni nesposobne partizane iz državne uprave; može jednom riječju da realizira cilj države brže i lakše t. j. opće blagostanje gradjana. No pitanje nastaje, ne će li vremenom i u tom režimu, kada nestane idejnih nosioca zdravoga apsolutizma, nastupiti perioda nepotizma, pigmejaca, ulizica i kretena, koji će na račun apsolutizma htjeti upravljati državom bez ikakove kontrole. Nastaje pitanje, ne će li se i u apsolutističkom režimu razviti praksa, koja ne će baš uvijek ići za tim, da na odgovorna mjesta dodju ponajbolji stručnjaci, nego možda partizani izvjesnih kulturnih struja, klubova, društava i t. d. Zdravi apsolutizam Ljudevita XIV. donio je Francuskoj blagostanje, kaošto je mekuški apsolutizam Ljudevita XV. doveo Francusku do ruba propasti i kaošto je nesposobni apsolutizam u Rusiji doveo rusko carstvo do rasula. Zato možemo da kažemo, da će dobri ili loši rezultati apsolutizma vazda ovisiti ne toliko o ideji, koliko o nosiocu apsolutizma.

Ideal zato svake države će ostati zdravi demokratski režim, gdje će moći doći svi pojedinci do izražaja ne samo u svojim političkim pravima, nego i u svojim gospodarskim i socijalnim interesima. Problem ostaje, kako da se praktički život sa svim svojim potrebama svede u sklad s načelima demokratizma. Problem ostaje, kako da se ideologija demokratizma proširi na sve grane današnjega gospodarskog, socijalnog i kulturnog a ne samo političkog života. Jednom riječi: problem nastaje, kako da se demokratizam u svojoj formi evolucijonira, ne će li da bude izbačen kao nesposobni režim u savremenom životu.

U prvome redu nastaje problem, kako da demokratizam provede reorganizaciju samoga političkog parlamenta. A kako taj boluje baš u svim državama, svakako njegova nesposobnost ne će biti lokalizirana samo na pojedinu državu. Svagdje, gdje on gospodari, vidi se, da caruje demagogija, strančarstvo, korupcija i nestručnost javnih organa. Hoćemo li stoga uopće osigurati budućnost i samom demokratizmu, moramo ponajprije ozdraviti parlamenat kao reprezentaciju demokracije. Htjeti jednostavno ukloniti iz demokracije parlamentarizam nije moguće. Direktne demokracije bez parlamentarnog režima, toga istina surogata demokratičke vlade, teško si je zamisliti u sadanjim državama toliko kompliciranih problema.

Na reformu parlamentarnog režima moraju da utječu u prvome redu zakoni socijološki, t. j. oni isti zakoni, koji su izazvali njegovu krizu. Spomenusmo već: državni uniformni centralizam nije mogao da poznaje sve pojedinačne sile, a time je i nehotice ubijao tolike pojedinačne rasijane energije, koje bi i te kako bile aktivne u društvu. Reforma se demokratskoga parlamenta mora razvijati baš u smjeru, da se načela demokratske slobode realizuju ne samo u ispoljavanju svijesnoga političkog »ja« nego i svih staleških interesa kao i svih interesa na izvjesnom ekonomskom i socijalnom području. Zato reforma parlamentarizma mora nužno da vodi do reforme i same unutrašnje državne strukture, t. j. do što veće teritorijalne zaokruženosti prema interesnim sferama producenata i socijalnih grupacija.

* * *

Reforme se parlamentarizma moraju prema tome da kreću u dva smjera: 1. reforma vrhovnoga zakonodavnog organa — i 2. reforma teritorijalno zaokruženih interesnih jedinica.[4])

[4]) Praksa je pokazala, da je centralizam vidovdanskog ustava s gledišta sociološkog, administrativnog, političko-nacionalnog, ekonomskog i geografskog bio najkobniji sistem za razvoj naše države. Bila bi ipak pogrješka, kada bismo htjeli nijekati činjenicu, da se još uvijek nalazimo pred problemom našega budućeg ustava obzirom na samu formu decentralizacije; a logično je, da će se istom prema toj ustaljenoj formi moći provesti detaljna reorganizacija našega parlamentarnog režima. Načelno stojimo svi na stanovištu, da sve reforme moraju prema vani afirmirati i čuvati jedinstvo naše države, dok

Vrhovna zakonodavna reprezentacija ima da bude izražaj općih kako političkih tako i ekonomsko-socijalnih interesa. Zato bitna reforma ima da bude provedena u samom sastavu parlamenta prema načelu: svatko ima jednako pravo glasa u razmjerju svojih interesa. Time se postavlja demokratizam na novu osnovicu ne jednakosti anorganskih molekula nego organskih interesa.

Mi pak ne ćemo da brišemo pojedinačne političke jednakosti; nasuprot i ova mora da dodje do izražaja u reprezentaciji političkoj — »kući političkoj«. Ta će kuća vršiti zastupanje općih političkih interesa, koji se tiču jednako svakoga pojedinca u državi. U pitanjima gradjanskoga i kaznenoga zakonodavstva kao i osnovnih prava pojedinca (pravo domovinsko, sloboda kretanja, pravo udruživanja i t. d.), u koliko to nije uredjeno već samim ustavom, zatim u pitanju vojnom, vanjske politike, te u osnovnim načelima prosvjete, logično je, da ima svaki gradjanin jednako pravo glasa. Prama tome je prirodno, da je politička reprezentacija sastavljena na načelima apsolutne jednakosti sviju gradjana bez razlike staleža, spola i imetka. Ona ima da bude izražaj najčišćih demokratskih načela prema apsolutnom načelu općeg, jednakog, tajnog i direktnog prava glasa bez ikakovih rezerva. Spomenusmo već, da i proporcijonalni sistem ne smatramo nipošto sistemom direktnoga prava glasa. Logično je zato samo načelo imeničnog izbora, i ako dopuštamo, da i taj sistem nije bez loših strana.

Ograničujući tako kompetenciju političkoj kući samo na opća politička pitanja, dali smo joj istina manji djelokrug, no koji odgovara logično i socijološkom sastavu same reprezentacije.

Posvema je drugačije s reprezentacijom gospodarskih i socijalno-političkih pitanja — »ekonomsko-socijalnom kućom«. Ovdje mogu da imadu državljani jednako učešće samo po količini svojih efektivnih interesa.

I ako je teško u svim pojedinostima konkretizirati odmah sastav jedne takove ekonomsko-socijalne kuće, možemo ipak i ovdje da postavimo generalna načela:

---

istodobno u unutrašnjem našem ustrojstvu moraju davati mogućnost i jamstvo što jačoj ekspanzivnosti svih naših geografskih i ekonomskih jedinica. Htjeti pak pri tom apsolutno negirati dojakošnje historičke jedinice značilo bi ne poznavati socijoloških zakona, koji su za razvoj država jači od svih pozitivnih norma. A nesmijemo nikad smetnuti s uma, da su baš historičke jedinice nastale ne nipošto slučajnom agregacijom, nego svijesnom socijalnom kompozicijom i socijalnom konstitucijom. — Prema tim načelima pokazala se dosada federalna forma kao najbolji čuvar jedinstva prema vani kao i najjača garancija individualne ekspanzivnosti u korist cjeline. Ta bi forma bila ujedno i taktični put, da iz sadanjeg torza izgradimo jednom kompletnu Jugoslaviju. — Gore izloženim nacrtom reforme našega parlamentarnog režima mi se istina udaljujemo od čistog federativnog ustrojenja države, jer nam nije bila nipošto nakana, da prejudiciramo definitivnom ustavnome uredjenju, nego da pokrenemo tek u javnosti ideju, kako trijezno i objektivno moramo koncentrirati sve misli i sve nazore o najboljem tipu našega budućeg ustavnog uredjenja kao i parlamentarne forme.

1. Svakoj klasi ima se dati odredjeni broj zastupnika prema njezinoj jakosti ne brojčanoj, nego ekonomskoj i socijalnoj. Po sebi je razumljivo, da ovdje moraju biti zastupani ne samo producenti materijalnih nego i producenti intelektualnih dobara.

2. Budući da nemamo još u svima klasama staleških privatnih udruženja (sindikata), koji bi direkte birali odredjeni broj zastupnika, to je sistem indirektnoga prava glasa u tom slučaju najbolji izlaz. Recimo: Sto seljaka producenata ima pravo na jednoga svoga delegata, koji će s drugim seljačkim delegatima birati seljačke zastupnike. Sistem je ovaj i u tome bolji, što će reprezentanti na pr. seljačke skupine moći biti oslobodjeni od demagogije medju svojim izbornicima.

3. Da se očuva u ekonomsko-socijalnoj kući stručnost njezinih članova, potrebno je, da je zakonom točno predvidjeno pasivno pravo, dotično, tko može reprezentirati i izvjesnu interesnu skupinu.

Važan je problem i o kompetenciji ekonomsko-socijalne kuće, i to tim više, što se najveći dio detaljnoga legislativnog rada ima prenijeti na legislativna tijela samoupravnih jedinica. U kompetenciju ekonomsko-socijalne kuće imali bi bezuslovno ući svi poslovi opće financijalnog značaja i prometa, u koliko se ti odnose na cijelu državu. Za sve druge ekonomsko-socijalne grane mogli bi se u toj kući stvarati samo tako zvani »okvirni zakoni«. Ukoliko se pak ekonomski i socijalni zakoni imaju izraditi u detaljima, pripada to pravo svakoj teritorijalnoj jedinici; amo spada u prvom redu zakonodavstvo agrarne, obrtne, industrijalne, trgovinske i socijalne politike.

Neki bi se poslovi imali rješavati i u zajedničkim sjednicama političke i ekonomsko-socijalne kuće, kao na pr. zakon o vojnoj mobilizaciji, o navještaju rata, o ratificiranju ugovora, a napose financijalni zakon (odobrenje državnog budžeta).

Svi drugi poslovi, koje ustav izrično ne pridržava kompetenciji vrhovnog parlamenta, prenose se na legislativna tijela samoupravnih jedinica. Prema tome legislativne samoupravne jedinice mogu imati vrlo široku kompetenciju bilo u poslovima, koji su predvidjeni u okvirnom zakonu, bilo u poslovima specijalno teritorijalnih interesa. Kako su ti interesi gospodarske, političke i kulturne naravi, a isključeni su poslovi opće političke naravi, to je sastav teritorijalne komore ne na osnovici općeg jednakog prava glasa nego na osnovici interesnih grupacija kao kod sastava vrhovne ekonomsko-socijalne kuće. Jedina bi se iznimka mogla dopustiti u izboru toga tijela: izbor bi se mogao vršiti direktnim a ne indirektnim putem, budući je u tim komorama kontakt izbornika sa zastupnikom daleko bliži.

Ovakovim rješenjem našega parlamentarnoga problema smo postigli slijedeće:

1. Parlamenat razdijeljen u dvije kuće dobio bi doista elitu stručnjaka. U političku kuću ušli bi većinom javni radnici sviju zvanja, no u prvome redu pravnici. Pasivno pravo glasa ne bi smjelo ovdje biti ničim ograničeno. Budući je pak kompetencija političke kuće sužena, a budući

se ukida i proporcijonalni sistem, to se javni život ne će moći usredotočiti u borbi strančarstva. Što se pak tiče kuće ekonomsko-socijalne, tu je i po načinu izbora kao i po pozitivnim uvjetima pasivnog prava omogućen pristup jedino interesnoj eliti.

2. Parlamenat, zadržavši svoju tako i demokratsku osnovicu u najdosljednijoj formi, postao je doista stručna reprezentacija s v i j u s k u p n i h i n t e r e s a bilo to značaja čisto političkog, bilo ekonomsko-socijalnog. Pred vrhovnu kuću političku dolaze samo pitanja, koja se tiču sviju državljana u jednakom opsegu, a u kući ekonomsko-socijalnoj rješavaju se interesni problemi, u koliko se i ti odnose na cijelu državu. Pred legislativna samoupravna tijela dolaze pak svi ostali problemi, koliko se tiču specijalno toga teritorija i u koliko nisu izrično pridržani vrhovnom parlamentu.

3. Načela reformnog demokratizma traže, da je kompetencija samoupravnih tijela što veća i šira ne samo na polju uprave, nego, što je prirodno, i na polju zakonodavstva. Bila bi luda bojazan, da će aktivnost samoupravnih jedinica slabiti državni ustroj, ako se vrhovnom parlamentu pridrže prijeko potrebni zajednički i opće interesni predmeti.

Prema sastavu, a i prema kompetenciji vrhovnog parlamenta, mora naravski odgovarati i sastav kao i kompetencija vrhovne vlade.

* * *

Protiv ovakova sastava parlamenta bezuvjetno će nastati mnogobrojni p r i g o v o r i: a) aparat ekonomsko- socijalne kuće previše je kompliciran; b) on nije iskušan, pa čemu onda novotarije, kada će i onako biti sve po staromu; c) interesno zastupanje će buditi klasni egoizam; d) ekonomski parlamenat će postati arenom interesnih skupina, kao što je do sada politički parlamenat bio arenom političkih stranaka, i t. d.

Na ove prigovore, mogli bismo odgovoriti:

ad a) Sadašnji demokratski parlamenat doživljava upravo svoju krizu, jer je on prejednostavan, a da bi mogao obuhvatiti kompliciranost svih aktuelnih problema. Ako nam se stoga čini parlamenat t. zv. dvodomnog sistema kompliciranijim, to je samo nužna emanacija kompliciranih zadataka, što ih ima da izvrši takov parlamenat.

ad b) Ekonomsko-socijalna kuća pored političke bezuvjetno je jedan ustavni i zakonodavni novum. No u t e o r i j i on je već davna tražbina. U p r a k s i je pak realiziran već t. zv. »privredni savjet« u mnogim državama kao surogat ekonomske kuće. No u svim se tim državama vidjelo, da su funkcije baš privrednoga savjeta bez ikakve efikasnosti, jer mu manjka legislativna moć. — Pa ako stoga svojim novim ustavom mi budemo i stvarali jedan zakonodavni novum, dat ćemo samo dokaza svoga samostalnoga pravnog shvaćanja kao i socijološkog zahtjeva — aplikacije interesnih skupina parlamentarnomu režimu.

ad c) Protiv prigovora, da će interesno zastupanje samo buditi klasni i grupni egoizam, a time proizvesti još veću zabunu i poteškoće u socijalnim odnosima, mogli bismo odgovoriti: Grupni egoizam ne bi nipošto bio jači po interesnom zastupanju nego li po bilo kojem drugom

parlamentarnom režimu; što više, interesnim se zastupanjem po stručnjacima dolazi do mogućnosti, da se po najpozvanijim predstavnicima iznesu i razjasne i oprečni interesi; tako će samo medju njima daleko prije doći do sklada i pomirenja nego li u demokratskom parlamentu — skupu nestručnjaka.

ad d) Na vrlo ozbiljni prigovor, da će se interesne skupine boriti medju sobom, te će tako parlamenat postati arena staleških borba, u kojima će ili prevladavati uvijek jače skupine ili će nastati koalicije izmedju često oprečnih skupina a na štetu samih staleških interesa, možemo pak da kažemo: Gore borbe, nego što je bilo u dojakošnjem političko-demokratskom parlamentu, jamačno više ne može da bude. No uostalom neka se i ne misli, da su interesi dviju ili više skupina nužno oprečni. Skupine stoje jedna prema drugoj često ili u pozi neutralaca ili ih nasuprot vežu spojni interesi. Tako će se često naći skupa interesi radnika i intelektualaca kao konzumenata, kaošto će se na drugoj strani ujedinjavati interesi seljaka i industrijalaca kao producenata. — Konačno neka se ne misli, da će se moći preko noći da uklone sve zloupotrebe anorganskog demokratskog zastupstva. Stoga i ako u reorganizovanom parlamentu i ne bi teklo sve najidealnije, ipak je sigurno, da bismo tim sistemom uklonili mogućnost, da nestrukovnjaci i politički akrobate zastupaju interese stručnjaka, trijeznih produktivnih elemenata kao i dubokih političkih naučnjaka. Ako i u takovu parlamentu ne bi uvijek bili ljudi bez ličnih ambicija, a možda i bez interesa, to bi svakako barem većina zastupstva mogla biti smatrana narodnom elitom. Uostalom baš sam sastav dvodomnoga vrhovnog parlamenta će služiti kao medjusobna kontrola i kao korektiv zakonodavstva. Tako će kuća politička, sastavljena izvan svih staleških interesa, moći da brani i o p ć e e k o n o m s k e i n t e r e s e: moći će logično da zabacuje zakone, koji bi bili većinskim oktrojem odglasani u ekonomsko-socijalnoj kući u prilog samo jedne klase a na štetu svih ostalih drugih klasa. A i ekonomsko-socijalna kuća će sa svoje strane moći kontrolirati zakonodavstvo političke kuće, kako da i ondje budu zakoni doista izražaj općih političkih interesa i prava.

Zaključak: S a m o v r i j e m e n e m i n o v n o t r a ž i r e f o r m u p a r l a m e n t a r i z m a i s p a s d e m o k r a t i z m a. P i t a n j e j e, h o ć e l i s e t a r e f o r m a p r o v e s t i i l i r e v o l u c i j o n a r n i m p u t e m i l i p u t e m i z n i m n i h m j e r a i l i p u t e m s v i j e s t i g r a d j a n a.

LITERATURA: Dr. Andrej G o s a r, Kriza moderne demokracije?.. Ljubljana 1927. Iz ove su iscrpljive studije izneseni neki nazori i u ovom predavanju, a do nekih se identičnih zaključaka došlo samostalnim studijem problema. — R a d u s t a v n o g a o d b o r a ustavotvorne skupštine (stenografske bilješke), II. svezak, XXI. i XXII. sjednica, 1921. — Kao vrlo informativna studija služi doktorska disertacija dra Save M o j i ć a: Privredni parlamenat, Beograd 1929. Žaliti je, što auktor te studije ne daje nikakvih odredjenih smjernica u rješavanju parlamentarnoga problema. — James B r y c e, Les démocraties modernes, 2 T., Payot, Paris 1924. — Léon D u g u i t, Traité de droit constitutionnel, Paris 1921. — B a r n e s, Soziologie und Staatstheorie, Innsbruck 1927. — Robert M i c h e l s, Zur Soziologie des Parteiwesens, Leipzig 1925². — Emile D u r k h e i m, De la division du travail social, Paris 1901².

Zakon o stanovima od 1. V. do 1. XI. 1929.

(Prikaz i tumačenje)

Napisao dr. Stojan Jeremić, odvjetnik u Novom Bečeju.

Na koncu moje knjige tumačenja zakona o stanovima sa odredbama pravilnika za vrijeme od 1. V. 1928. do 1. V. 1929. rekao sam: »Ne može se unaprijed reći, hoće li ograničenja općih pravnih propisa u stanbenim odnošajima potpuno prestati sa danom 1. V. 1929., ili će ih novi zakon i u kolikoj mjeri dalje zadržati. U pogledu potrebe takvih ograničenja mišljenja se bitno razilaze, kako izmedju stanara i sopstvenika, tako i na starni samih stanara. U svakom slučaju, ako zakonodavac nadje potrebnima i dalje kakva ograničenja, odnosno i dalje štićenje pojedinih lica, nesumnjivo će se moći, a i morati, poći pravcem konačnoga likvidiranja iznimnih mjera. Ta likvidacija će se morati uputiti pravcem čim šireg i sve daljeg oslobodjenja sve većeg broja zgrada i stanova ispod ograničenja, zatim pravcem čim jačeg i stalnog smanjivanja broja i vrsta zaštićenih lica, kao i pravcem postepenog proširivanja prava sopstveničkih, sve do konačnog izumiranja prisilnih ograničenja iz zakona o stanovima. U svakom slučaju bi trebalo pravovremeno donijeti jedan potpuno nov i poseban zakon o likvidaciji odnošaja stvoreinh dosadašnjim zakonima c stanovima.«

Novim zakonom o stanovima, važećim za vrijeme od 1. V. do 1. XI. 1929., zaista je na obje strane, t. j. kako u pogledu količine i vrsta stanara, tako i u pogledu broja i vrsta stanova, učinjeno dosta u gornjem pravcu, ali nije učinjeno potpuno, pa stoga možda ni sada još ne konačno. Naprotiv, ponova je uzakonjeno jedno ograničenje (prisilno izdavanje stanova u najam), koje je ranijim zakonom bilo prestalo.

Inače je ovaj novi zakon sadržajno i stilski mnogo bolji, savjesnije izradjen i jasniji nego dosadašnji, iako ni ovaj zakon nije bez neke mane i u tom pogledu.

K § 1. — Nedostatak je i ovoga zakona, što ne sadržaje zakonsku izreku, da se njime ograničavaju odredbe drugih zakona i općih propisa u pogledu slobodnoga raspolaganja sopstvenika svojinom, ukoliko su u pitanju zgrade i stanovi, uzeti pod ograničenja po ovom posebnom zakonu.

Nije potpuno stilizirana prva rečenica. Njezino značenje je: Od 1. V. 1929. stoje pod ograničenjima u slobodnom raspolaganju najmodavaca samo oni stanovi, koji su navedeni u § 2. ovoga zakona, te samo ukoliko je najamnik ovakvoga stana lice navedeno u § 3. ovoga zakona. Svi ostali stanovi, koji nisu navedeni u § 2. ovoga zakona, bez obzira na lica, koja u njima stanuju, kao i sami stanovi navedeni doduše u § 2. ovoga zakona, ali ako u njima ne stanuju kao najamnici lica, navedena u § 3. ovoga zakona, oslobodjeni su počevši od I. V. 1929. svih ograničenja po zakonu o stanovima, te u pogledu slobodnoga raspolaganja sa istima važe od toga dana u svakom pogledu odredbe općih zakonskih propisa.

Mjesto riječi »zakupodavac« i »zakupac« bolje bi bilo reći »najmodavac« ili »iznajmitelj«, odnosno »najmoprimac« ili »najamnik«.

Dobra je novina, što je važnost ovoga zakona sužena samo na mjesta sa preko 10.000 stanovnika, za razliku prema dosadašnjim zakonima, koji su važili za sva mjesta bez razlike broja stanovnika. Fakat je, da je u manjim mjestima potreba ovoga zakona već ranije prestala.

Druga je dobra novina u ovom zakonu, što je u srazmjeru prema broju soba u stanovima, koji i dalje ostaju pod ograničenjima, povećan broj osoba stanujućih u istom stanu, čime je smanjena količina stanova, koji ostaju i dalje pod ograničenjima, odnosno povećana količina stanova oslobodjenih od ograničenja.

Zatim je dobra novina, što je skraćen stepen srodstva od trećega na drugo, a izostavljeni su hranjenici kod izračunavanja broja članova porodice, koji zajedno stanuju u istom stanu, čime je smanjen broj lica, zaštićenih po ovom zakonu.

Isto tako je dobro u novom zakonu, što je glavne odredbe pravilnika br. 3976. od 16. V. 1928. k. čl. 2. zakona od 30. IV. 1928. sa tumačenjem članstva porodice unio u sam zakon, kamo i spadaju, čime je s jedne strane zakon upotpunjen, a s druge strane je prekinuto sa pogrješnom dosadašnjom praksom, da se naknadno u pravilnik uvrštavaju odredbe, kojima je mjesto u samom zakonu.

Nedostatak je, medjutim, što ni § 2. novoga zakona nije potpun. Nisu nabrojene zgrade i prostorije, stanovi i lokali, koji su izuzeti od ograničenja po ovom zakonu. kako je to bilo učinjeno članom 2. i 3. zakona od 15. V. 1925. sa izmjenama i dopunama zakona od 23. X. 1926. Bez toga nabrajanja u samom ovom zakonu ni ovaj zakon nije postigao svoju potpunu samostalnost od ranijih zakona o stanovima, nego će se i u primjeni ovoga novog zakona morati uzimati u obzir propisi čl. 2. i 3. zakona o stanovima od 15. V. 1925. sa izmjenama i nadopunama zakona od 23. X. 1926., iako nisu izričitom odredbom ovoga novog zakona održani na snazi. Oni se imaju u obzir uzimati i primjenjivati u smislu prve rečenice § 2. novoga zakona o stanovima od 27. IV. 1929., koja glasi: »Od stanova, koji su do sada podležali ograničenjima po zakonu o izmjenama i dopunama u zakonu o stanovima od 30. IV. 1928., ostat će i poslije 1. V. 1929. pod ograničenjima« .... i t. d.

Prava i potpuna sadržina § 2. novoga zakona je slijedeća, pa je mogla biti na slijedeći način i stilizirana:

Odredbama ovoga zakona ograničava se slobodno raspolaganje stanova u starim zgradama, to jest takovima, koje su sagradjene do kraja 1918. godine, u koliko u istima stanjuju kao najamnici stana lica, navedena u § 3. ovoga zakona, te u koliko su isti stanovi:

1. stanovi od 3 sobe, ako u njima stanuje porodica sa najmanje 5 članova;

2. stanovi od 2 sobe, ako u njima stanuje porodica sa najmanje 3 člana; i

3. stanovi od 1 sobe, ako u njima stanuje porodica sa najmanje 2 člana.

U sobe se ne računaju: kuhinja, predsoblje, hodnik, ostava, instalirano kupatilo i sobica za mladje (služinčad).

Pod članovima porodice razumijevaju se srodnici po krvi, ili po tazbini (po braku) do drugog stepena zaključno, kao i usvojena (adoptirana) djeca.

Ova ograničenja važe samo u mjestima sa preko 10.000 stanovnika.

Od ovih ograničenja izuzimaju se:

1. lokali i poslovne prostorije;

2. zgrade državne i somoupravne. u koliko imaju da služe za zvanične potrebe ili stanove državnih i samoupravnih službenika;

3. zgrade vjerskih ustanova, koje su potrebne za obavljanje vjerskoga kulta priznatih vjera i za obitavanje njihovih službenika;

4. zgrade, koje se smatraju umjetničko-historijskim spomenicima, koje sadržavaju i čuvaju takve stvari, u koliko ne služe već za stanove;

5. zgrade opće korisnih ustanova, koje ne rade za dobit, u koliko su im stvarno potrebne za sopstvenu upotrebu;

6. zadužbinske zgrade, u koliko nisu već zauzete licima, pobrojanim u čl. 12. ovog zakona;

7. zgrade invalida i udova, čiji su muževi poginuli ili umrli uslijed rata, odnosno sinova i kćeri, čiji su očevi poginuli ili umrli uslijed rata, a medjutim nemaju drugog prihoda osim invalidske potpore ili penzije;

8. nove zgrade kao i podignuti novi spratovi na staroj kući;

9. Jedan stan u kući maloga sopstvenika, koji osim stana sopstvenikova ima najviše još dva stana, ako sopstvenik, osim te kuće nema drugog imanja. Penzija i plaća ne smatraju se u smislu ovoga propisa kao imanje.

Ako dotični mali sopstvenik, kome je jedan stan po prednjem stavu oslobodjen, bude dokazao, da nema više ukupnoga mjesečnog prihoda od 2000 dinara, nadležni sud će mu na njegov zahtjev osloboditi i drugi stan.

Kao nove zgrade smatraju se sve one zgrade:

A) na teritoriju ranije kraljevine Srbije i Crne Gore:

1. čije je gradjenje otpočelo poslije stupanja na snagu zakona od 17. IV. 1919., a koje su kao nedovršene ostale neiskorišćene i poslije obnarodovanja ovoga zakona;

2. čije je gradjenje otpočelo poslije stupanja na snagu zakona od 17. IV. 1919., pa na dalje;

3. koje su uslijed rata jače oštećene, a opravke su izvršene poslije stupanja na snagu zakona od 17. IV. 1919., i zbog te oštećenosti nisu mogle biti iskorišćene za stanovanje ili obavljanje ranije radnje.

U Beogradu ova naredba važi za one zgrade, koje odgovaraju propisima gradjevinskoga zakona.

Kao nove zgrade se smatraju i sve one zgrade, za čiju se gradnju sopstvenik poslužio pozajmicom iz odbora za obnovu Beograda, a koje pozajmice vrijednost ne iznosi više od ¼ sadanje vrijednosti same novopodignute zgrade, a budu pak dokazali, da su tu pozajmicu pomenutom odboru isplatili do stupanja na snagu ovog zakona. Vrijednost će se odredjivati putem stručnog vještačenja.

B) U ostalim dijelovima kraljevine smatraju se kao nove zgrade:

1. Sve one zgrade, koje se budu podigle, kao i one, čije je gradjenje otpočelo poslije 1. XI. 1918., kao i svi novopodignuti spratovi i svi dozidani dijelovi na postojećim zgradama;

2. prostorije za stanovanje u starim zgradama, koje su temeljno opravljene, a ranije nisu mogle biti iskorišćene za stanovanje tako, da su time dobivene nove prostorije za stanovanje.

U pogledu tumačenja čl. 2. i 3. zak. od 15. V. 1925. ostajem kod onoga u mojoj već spomenutoj knjizi, a imaju poslužiti sudu i odredbe ranijih pravilnika k tim zakonskim propisima izdane.

K § 3. — Ovaj § novoga zakona odgovara članu 12. zak. od 15. V. 1925. sa tom dobrom razlikom, da je u ovim novim zakonskim odredbama smanjen broj lica, zaštićenih po ovom zakonu. Prema rečenim ranijim zakonskim propisima razlike su u ovom zakonu slijedeće:

1. Kod toč. 1. izostavljena je ona nemoguća ranija rečenica: »Isto tako i oni državni činovnici, koji tu praksu upražnjavaju, ma da nisu dobili pravo na istu.« Tom rečenicom su dosada po zakonu o stanovima bili predvidjeni, da postoje i takovi činovnici, kakvih ne bi smjelo u činovničkom kadru uopće biti, jer bi vršili nešto, što im nije kao činovnicima dozvoljeno.

Medju zaštićene su u novi zakon i izričito uvršteni službenici, koji ovamo i od ranije spadaju, iako u tekstu ranijega zakona nisu bili spomenuti.

Izvršena je sasvim opravdana izmjena u pogledu onih, koji su ovlašteni na slobodnu praksu. Ta izmjena je u tome, što su do sada bili od zaštite izuzeti svi ovlašteni na slobodnu praksu, ako imaju ma samo prava na istu bez obzira, da li ju vrše. — a po novom zakonu su izuzeti samo u slučaju, ako ju i vrše zaista.

2. I kod toč. 2. je izvršena nova stilizacija, te izostavljena slična nemoguća ranije račenica i kod ove točke, kao i kod točke 1., koja je ovdje glasila: »bez obzira, da li su dobili pravo ili ne na upražnjavanje iste.«

Bitnih razlika prema dosadašnjem nema.

3. Od zaštite su po novom zakonu izostavljena lica, koja su u ranijem čl. 12. zak. od 15. V. 1925. bila pod zaštitu uzeta u toč. 3. i 4. toga zakonskog člana, i to: umni radnici, svećenici aktivni i penzionirani, te udove i porodice svećenika.

4. U toč. 3. novoga zakona su zadržani pod zaštitom ratni invalidi i njihove porodice, ako su slabog ekonomskog stanja, kao i u toč. 5. ranijega čl. 12. zak. od 15. V. 1925., a isto tako su u toč. 4. novoga zakona doslovce zadržana pod zaštitom lica iz toč. 6. ranijega čl. 12. zak. od 15. V. 1925.

5. U toč. 5. novoga zakona postoje dvije razlike prema toč. 7. ranijega čl. 12. zak. od 15. V. 1925. Prva je u tome, što mjesto riječi: »i r a d e n i c e r a d n i c i svih poslova i preduzeća«, dolaze sada riječi: »i r a d e n i c e svih poslova i preduzeća«. Druga je pak u tome, što je maksimum ukupne mjesečne zarade svih članova dotične porodice, koji stanuju zajedno, smanjen od 3.000 Din na 2.500 Din, čime je smanjen i broj lica, po ovoj odredbi zaštićenih.

6. Lica, koja su po toč. 8. i 9. ranijega čl. 12. zak. od 15. V. 1925. bila zaštićena, otpala su po novom zakonu od zaštite. To su pomoćnici i namještenici i sitnijih industrijskih preduzeća, te činovnici, službenici i službitelji samoupravnih vlasti, pa i činovnici i namještenici središnjeg

ureda za osiguranje radnika, njegovh okružnih ureda i ekspozitura. I na ovaj način je smanjen broj lica, zaštićenih po zakonu o stanovnicima, i to znatno smanjen.

7. Dalje smanjivanje broja lica, zaštićenih po ovom zakonu, je izvršeno na taj način, što su od zaštite otpali državni činovnici i oficiri 1., 2. i 3. grupe 1. kategorije uopće, čega u ranijem zakonu nije bilo, a i od ostalih lica iz toč. 1. i 2. ovoga § gube zaštitu oni, čiji drugi stalni prihodi, osim zakonskih prinadležnosti, prelaze 24.000 Din godišnje, dok je po ranijem čl. 12. zak. od 15. V. 1925. bila visina istih 36 000 dinara.

Dobra novina ovoga zakona je i u tome, što su odredbe sa naznakom lica, zaštićenih po ovom zakonu, ušle u sam ovaj zakon, dok u zakonu od 30. IV. 1928. toga nije bilo, pa šta više odredbe čl. 12. zak. od 15. V. 1925. nisu bile ni izričito pridržane na snazi, čemu sam u svojem tumačenju zakona od 30. IV. 1928. naročito bio zamjerio, te istakao, da se odredbe čl. 12. zak. od 15. V. 1925. imaju uzeti kao tacite na snazi ostale, te primjenjivati.

K § 4. — Ovim propisima se sa 10% povećava najamnina za stanove, zadržane pod ograničenjima, prema visini najamnine iz čl. 3. zak. od 30. IV. 1928.

Dobra je novina odredba novoga zakona u dodatku: »ako nije sa zakupodavcem drugojačije ugovoreno«, prema čemu je u prvom redu odlučna volja samih stranaka. Medjutim je nedostatak i ovoga zakona, što izričeto naredjuje, iako se to ima u tumačenju i primjeni zakona razumjeti, da povišenje nastupa tek na zahtjev najmodavca, stavljen propisnim putem, odnosno u slučaju spora dosudjen.

Dobra je novina ovoga zakona i kod ovoga § u tome, što su u sam zakon uvrštene dosadašnje odredbe pravilnika br. 3976. od 16. V. 1928. k čl. 3. zak. od 30. IV. 1928., kamo i spadaju, a odnose se na izračunavanje i utvrdjivanje najamnine, na deponiranje neprimljene najamnine, te na smanjivanje najamnine uslijed djelomične neupotrebljivosti stana, ili kvara i potrebnih opravaka na istom.

Gdje općinske vlasti po svojem djelokrugu ne primaju deponiranje dužne najamnine, važit će deponiranje, izvršeno putem suda, prema općim pravnim propisima, iako to nije u novom zakonu rečeno.

Izostala je iz novoga zakona ranija odredba čl. 3. i 6. zak. od 30. IV. 1928. i pravilnika k istima, važeća za varoši sa 50.000 stanovnika, o visini zakupnine kod nehigijenskih stanova i o utvrdjivanju nehigijeničnosti komisijski putem općinske vlasti. Ovi slučajevi se medjutim mogu subsumirati pod djelimičnu neupotrebljivost.

Medjutim nije trebala iz novoga zakona izostati odredba o računanju predratne krune ili perpera za dinar. Sudovi će u ovakvim slučajevima postupati analogno čl. 3. zak. od 30. IV. 1928., pošto je novi zakon samo nastavak uredjenja odnošaja, regulisanih u rečenom ranijem zakonu.

K 5. — Ovaj § novoga zakona odgovara propisima čl. 10. zak. od 15. V. 1925. sa izmjenama i dopunama od 23. X. 1926. uz slijedeće razlike:

1. Kod toč. b) je izostala ranija odredba, da nova zgrada treba da

ima 50% prostorija za stanovanje više od stare zgrade, čime je proširen broj slučajeva otkaza stana.

2. Kod toč. b) je izostala ranija odredba o utvrdjivanju potrebe rušenja stare zgrade jedino i isključivo uvjerenjem nadležne mjesne vlasti, koja je gradjevinske planove pregledala i odobrila. Prema tome je prepušteno uvjerenju suda, da o toj potrebi odlučuje na osnovu drugih, a možda i istih dokaza.

3. Izostavljena je ranija odredba čl. 10. zak. od 15. V. 1925., sa izmjenama i dopunama od 23. X. 1926. godine, o privremenom, djelimičnom ili potpunom iseljenju najamnika stana u zgradama, na kojima se podižu spratovi, a izvodjenje istih pokaže se sasvim nemoguće bez većih pojačanja zidova i većih izmjena konstrukcija u donjim spratovima.

4. Izostavljene su takodjer i dalje odredbe čl. 10. zak. od 15. V. 1925., sa izmjenama i dopunama od 23. X. 1926. godine, o privremenom iseljenju najamnika stana, koje su predstavljale ograničenje takvih iseljenja samo za slučaj očigledne koristi s obzirom na dobijanje daleko većih prostorija. Iz ovoga se vidi, da je zakonodavac imao naročitu namjeru, da izostavi i one odredbe o potrebi dobijanja 50% više prostorija, dakle da je htio smanjiti dosadašnja ograničenja u tom pogledu, te dozvoliti otkazivanje u većem broju slučajeva.

5. Izostavljene su i one odredbe čl. 10. zak. od 15. V. 1925., sa izmjenama i dopunama od 23. X. 1926., koje su govorile o ponovnom useljenju, privremeno za vrijeme opravaka i dogradjivanja iseljenih lica, poslije izvršenih opravaka i dovršene dogradnje, u ranije prostorije. Jasno je, da je zakonodavac namjerno ove odredbe izostavio, te da nema više privremenog iseljenja, a jedared izvršeno iseljenje da je konačno. Savezno sa tim su izostavljene i one ranije odredbe o snašanju troškova iseljenja najamnikovih po najmodavcu, odnosno sopstveniku.

6. Izostavljene su ranije odredbe o dužim rokovima za iseljenje u onim slučajevima otkaza, kada je kuća kupljena poslije 1. studenoga 1918. I na ovaj način su smanjena ranija ograničenja.

7. Izostavljene su ranije odredbe, da se otkaz ima vršiti prvenstveno ekonomski jačem najamniku. Prema tome najmodavac može u buduće po svojoj volji vršiti izbor, kome će stan otkazati izmedju više najamnika u istoj kući.

8. Povišene su od 5.000 do 20.000 Din na 10.000 do 30.000 Din kazne za slučaj, da sopstvenik ne postupa sa otkazanim stanom po uslovima, odnosno razlozima, radi kojih je otkazao. Medjutim izostavljene su ranije odredbe, da će se u ovakovim slučajevima dotični stanovi smatrati za ispražnjene i da će se ponova dodjeljivati prvenstveno onima, koji su se iz istih iselili. — Prema tome ostaje u buduće samo povišena novčana kazna, ali će sopstvenik po cijeni iste postići svoj cilj, da se riješi nepoćudnoga stanara.

I kod ovoga novoga zakona je ostao nedostatak dosadašnjih zakona o stanovima, da će u pojedinim krajevima i mjestima, u pogledu rokova za iseljenje, stvarno biti bolje zaštićena ona lica, koja ne štiti ovaj zakon, nego li ona, koja on štiti. Po stanarinskim statutima u pojedinim krajevima i mjestima naime odredjeni su za iseljenje t. zv. otkazni rokovi, mnogo duži rokovi, nego li po zakonu o stanovima, a osim toga iseljenje

se ne može zahtijevati ni izvršiti u svako doba godine, nego samo na odredjene dane, n. pr. samo 1. svibnja i 1. studenoga, na koje dane se vrši više iseljavanja i tako lakše omogućuje i nabavka drugoga stana. Držim, da je novi zakon trebao ovu zamjerku, iznešenu u mojem tumačenju ranijega zakona, otkloniti. Držim pak, iako to nije zakonom izričito rečeno, da bi sudovi u takvim slučajevima trebali stati na stanovište pošto je intencija zakona o stanovima, da pruži povlašćenim licima jaču zaštitu, nego što im pružaju opći pravni propisi, da primjenjuju one odredbe, koje su za ta povlašćena lica povoljnije. Ovo bi bilo potpuno u duhu zakona o stanovima, a bilo bi i u duhu općega načela, da se primjenjuju oni pravni propisi, koji su blaži za onu stranku, koja ima teret da snosi, u ovom slučaju za stanara, pošto je njegov teret iseljenja teži, nego li teret sopstvenika i najmodavca.

K § 6. — U ovom §-u novoga zakona sadržana je u glavnom odredba, koja je ranije bila sadržana u čl. 6. zak. od 15. V. 1925. sa izmjenama i dopunama čl. 4. zak. od 23. X. 1926., a zakonom od 30. IV. 1928. bila izostavljena, te zamijenjena odredbom člana 5. zak. od 30. IV. 1928. o zabrani jednovremenoga držanja dvaju stanova.

Ovim propisima novoga zakona oduzima se zaštita po ovom zakonu i onim licima, koja su doduše naznačena u § 3. ovoga zakona, ali u istom mjestu stanovanja imaju bilo kuću na svome imenu, na imenu ženinom, ili na imenu svoje djece, koja stanuju sa njima zajedno, bilo drugi stan, koji nije pod ograničenjem. Ova odredba je donekle spoj odredaba iz čl. 6. zak. od 15. V. 1925., čl. 4. zak. od 23. X. 1926. i čl. 5. zak. od 30. IV. 1928.

Rok za iseljenje ovakvih lica je prema ranijim odredbama člana 4. zak. od 23. X. 1926., koji sadrži izmjene i dopune člana 6. zak. od 15. V. 1925., skraćen od 3 mjeseca na 15 dana. Ovako kratak rok je podnošljiv, ako dotična lica već imaju u istom mjestu drugi stan, ali nije opravdan u slučajevima, ako imaju samo kuću u istom mjestu, a međutim ne mogu u istu da se u tom istom roku usele zbog dužih rokova za iseljenje, koji štite stanare u toj njihovoj kući.

K § 7. — Odredbe ovoga § novoga zakona odgovaraju ranijim odredbama čl. 17. zak. od 15. V. 1925. odnosno čl. 7. zak. od 23. X. 1926., u pogledu stanova premještenih činovnika, samo sa razlikom, što je rok za iseljenje skraćen od 6 mjeseci na 3 mjeseca.

Ovakva odredba, sasvim opravdana, bila je uopće izostala iz zakona od 30. IV. 1928.

K § 8. — Odredbama ovoga § novoga zakona su zamijenjene ranije odredbe člana 4. zak. od 30. IV. 1928. donekle na bolje, ali još uvijek ne sasvim dobro. Po ovim odredbama postoji kod onih lica, koja po ovom novom zakonu gube dalju zaštitu, razlika prema tome, da li im je stan otkazan do 15. IV. o. g. ili poslije toga dana, odnosno da li im je stan uopće do sada otkazan ili nije.

Ako je ovakvim licima stan otkazan do 15. IV. o. g. (uključivo i taj dan), ona će se morati iseliti (razumije se, ako ne dodje do drukčijeg sporazuma izmedju njih i najmodavca) najdalje do 15. VI. o. g., pa čak i bez obzira na to, da li je otkazni spor već završen ili nije, bilo u prvom, bilo u drugom stepenu.

Mislim, da se ova odredba o iseljenju na dan 15. VI. 1929. nikako ne odnosi na one otkaze, koji su već pravomoćni postali i čiji rok izvršenja pada na ma koji dan prije 15. VI. 1929. Za ovakvo odgadanje pravomoćno odredjenih rokova iseljenja potrebno je izričito slovo zakona i izričito mijenjanje pravomoćnih sudskih odluka zakonskim putem, a takve odredbe u ovom zakonu nema. Prema tome će pravomoćni otkazi moći biti izvršeni i na raniji dan prije 15. lipnja 1929., ako je raniji rok izvršenja pravomoćnom sudskom odlukom ili presudom utvrdjen.

Ova odredba o roku iseljenja na dan 15. VI. o. g. isto tako se ne može odnositi na lica, koja su već po ranijem zakonu o stanovima izgubila zaštitu, bilo obzirom na njihove lične odnose, bilo obzirom na njihov stan. Takva lica se ne mogu koristiti ovom odredbom § 8. zak. od 27. IV. 1929., nego za njih važe propisi čl. 4. ranijega zakona o stanovima od 30. IV. 1928., odnosno opći pravni propisi, ako se još uvijek nisu iselili iz otkazanih im stanova, koje su uživali samo po povlašćenjima iz zakona o stanovima.

Ova odredba § 8. zak. od 27. IV. 1929. u pogledu roka iseljenja do 15. VI. o. g. (uključivo i taj dan) odnosi se samo na ona lica, koja su do 1. V. 1929. uživala zaštitu po dotadašnjem zakonu o stanovima, kako obzirom na njihove lične i porodičke prilike, tako i obzirom na predmet stanarinskoga odnosa, a sada tu zaštitu gube po propisima ovoga novoga zakona, bilo obzirom na njihove lične, i porodične prilike, bilo obzirom na predmet stanarinskoga odnošaja. Obzirom pak na ova lica odredbe § 8. zak. od 27. IV. 1929. sadržavaju onu istu pogrješku, koju su sadržavale i odredbe čl. 4. zak. od 30. IV. 1928., i to iz više razloga. P r v o: jer naredjuju njihovo iseljenje bez obzira, da li je spor o otkazu završen ili nije, a može se dogoditi, da dotični stanar ima u tom sporu pravo, n. pr. u slučajevima otkaza iz navedenoga razloga neplaćanja stanarine, oštećivanja stana, povrede časti ili tijela, nemoralnog života i t. d., a taj razlog u istini ne postoji. D r u g o: jer je pravno uopće neprihvatljivo, pa bio koji razlog za otkaz naveden, da se iseljenje vrši bez pravomoćnoga ili barem izvršnoga otkaza. T r e ć e: jer i u slučajevima otkaza, o kojima će sudska odluka pasti prije 15. VI. 1929., pa možda i pravomoćna ili barem izvršna prije toga roka postati, a rok za iseljenje će možda biti 15 dana iz razloga neplaćanja najamnine, nanošenja štete, povrede časti i tijela, nemoralnog života i t. d., takav stanar će pozivom na ove nove zakonske propise zahtijevati, da sve do 15. VI. 1929. ostane u istom stanu. Č e t v r t o: jer nije pravedno, da toliki veliki broj lica, koja su do sada bila štićena i uzdala se u tu zaštitu, izgubivši ju po novom zakonu, dospijevaju u mnogo teži položaj po zakonu, koji ih je do sada štitio, nego što bi bilo po općim pravnim propisima. P e t o: jer nije u zakonu izričito rečeno, da se ovaj rok za iseljenje nikako ne odnosi na već pravomoćno riješene ili barem izvršne otkazne sporove, u kojima je po zakonu ili po sporazumu stranaka utvrdjen drugi koji rok za izvršenje otkaza. Š e s t o: jer zakonom nije odredjeno, što ima biti sa već započetim sporom i što će biti, ako u tom sporu pobijedi lice, koje je silom propisa § 8. zak. od 27. IV. 1929. iseljeno prije okončanja spora. U pogledu svih ovih manjkavosti upućujem na moje tumačenje ranijega zakona o stanovima, jer

su iste manjkavosti i ondje postojale, te sam se na njih ondje i opširnije osvrnuo kod tumačenja čl. 4. zak. od 30. IV. 1928., a ovdje je premalen prostor i prekratko vrijeme, da bih sve to mogao i ovdje ponoviti.

S druge strane su odredbe § 8. zak. od 27. IV. 1929. bolje od ranijih odredaba čl. 4. zak. od 30. IV. 1928., jer jasno odredjuju, da se otkaz ima u buduće vršiti po odredbama gradjanskoga zakona, ako stan ovakvim licima nije bio do 15. IV. o. g. otkazan. Ova odredba je sasvim umjesna i osnovana na pravnim načelima.

Držim, da je trebalo odrediti, da i nedovršeni sporovi po otkazima ovakovim licima, još nedovršeni do stupanja na snagu ovoga zakona, imaju biti u svakom pogledu, pa i u pogledu roka za iseljenje, dovršeni prema općim pravnim načelima, pošto su dotični stanari medjuvremeno izgubili posebnu zaštitu.

K § 9. — Propisi ovoga § novoga zakona o nadležnosti i djelokrugu redovnih sudova su istovjetni sa propisima člana 7. zak. od 30. IV. 1928., pa će svakako uz njih analogno biti u obzir uzimani i propisi pravilnika br. 3976. od 16. V. 1928. k tome članu, u koliko ne budu novi izdani.

U pogledu tumačenja ovih zakonskih propisa ostajem kod moga tumačenja datoga uz čl. 7. zak. od 30. IV. 1928. u mojoj naprijed spomenutoj knjizi.

K § 10. — Odredbe ovoga § novoga zakona govore o prisilnom izdavanju licima, ovlaštenim po ovom zakonu, u najam takovih stanova, koji padaju pod ograničenja po ovom zakonu, ako ih najmodavac ne bi u roku od tri mjeseca mogao u najam izdati zbog visine najamnine, koju on zahtijeva, te o postupku pri tom prisilnom izdavanju stana u najam, pri utvrdjivanju najamnine, pri deponovanju neprimljene najamnine i konačno odredbe o otkazivanju ovako iznajmljenih stanova.

Takvo prisilno dodjeljivanje daje se u djelokrug nadležnih općinskih vlasti. Time se doduše uvode dvostruke vlasti (redovne sudske i vanredne općinske) u rješavanju sporova po ovom zakonu, ali se odterećuju redovni sudovi. Dobro je, što je zakonom odredjen sastav te vanredne općinske vlasti i što je član takvoga suda po samom zakonu i jedan državni sudac, čime je jače zagarantovana ispravnost u primjeni ove zakonske odredbe.

Rečeni vanredni općinski sudovi rješavat će o visini najamnine po ovom § novoga zakona samo u slučajevima ovakvog prisilnog iznajmljivanja stana, ali će o povišenju najamnine po § 4. ovoga zakona rješavati u smislu § 9. ovoga zakona redovni sudovi.

Ove odredbe § 8. zak. od 27. IV. 1929. sasvim su opravdane sa načelnoga gledišta, pa je velika šteta, što nisu bile sadržane već u zakonu od 30. IV. 1928. Medjutim, u ostvarenju ovih odredaba, obzirom na to, da ovaj zakon važi samo do 1. XI. 1929., možemo sumnjati u njihovu efektivnu praktičnu vrijednost za tako kratko vrijeme. One će imati tu željenu vrijednost samo u slučaju, ako te odredbe budu eventualno kasnijim zakonom važile i poslije 1. XI. 1929., t. j. ako dodje do produženja ograničenja po zakonu o stanovima i poslije 1. XI. 1929. Ovako pak možemo

sumnjati, da li će ikoje lice, zaštićeno po ovom zakonu, htjeti na tri mjeseca poslije 1. V. 1929., dakle 1. VIII. 1929., pa i kasnije, ulaziti u takav stan, znajući unaprijed, da mu zaštita po ovom zakonu prestaje već 1. XI. 1929. i da će se nabrzo morati opet dalje seliti.

K § 11. — Odredbe ovoga § novoga zakona sadržavaju ranije odredbe čl. 24. i 25. zak. od 15. V. 1925. o namjeni novčane kazne »Fondu za podizanje malih stanova« i o naplati novčane kazne putem nadležne (koje? sudske, općinske ili financijske?) vlasti, te o zastarivanju krivica po ovom zakonu za 6 mjeseci.

Ovim je novi zakon otklonio veliki nedostatak ranijega zakona od 30. IV. 1928., koji te odredbe nije sadržavao, niti ih je iz zakona od 15. V. 1925. bio izričito pridržao na snazi, čemu sam u mojim tumačenjima zakona od 30. IV. 1928. naročito bio zamjerio.

K § 12. — Ovdje su sadržana ovlaštenja ministru socijalne politike i narodnog zdravlja, da može izdati potrebna naredjenja za izvršenje ovoga zakona, pa ovaj § novoga zakona u tom pogledu odgovara članu 9. zak. od 30. IV. 1928.

Takva naredjenja su za ranije zakone o stanovima do sada izlazila pod nazivom pravilnika, a za ovaj novi zakon nisu objavljena do časa, kada ovaj članak pišem. — U pogledu dozvoljive sadržine i važnosti takvih pravilnika u slučaju mijenjanja, dopunjavanja, ili stupanja u protivnost sa samim zakonom, kako je bio slučaj sa ranijim pravilnikom uz raniji zakon, dao sam svoje mišljenje u tumačenjima zakona od 30. IV. 1928., pa na ista i ovdje upućujem.

K § 13. — Odredbama ovoga § novoga zakona stavljaju se van snage sve odredbe dosadanjih zakona o stanovima. Ovaj zakon se zaista može pohvaliti, da je imao tendenciju i da mu je najvećim dijelom i u cijelosti uspjelo, da bude jedan potpuno samostalan zakon, koji je doduše u bitnoj osnovi i bitnim načelima i u historijskom razvitku tijesno vezan sa ranijim zakonima o stanovima, ali je njegova sadržina cjelina za sebe, a upotreba njegova je moguća najvećim dijelom bez upotrebe ranijih zakona.

Jedina veća nepotpunost i nesamostalnost ovoga zakona je kod iznešenih opazaka uz § 2., što su izostavljene odredbe člana 2. i 3. zakona od 15. V. 1925. sa izmjenama i dopunama po zakonu od 23. X. 1926., a kojima su odredjeni izuzeci starih zgrada ispod ograničenja po ovom zakonu. Te odredbe će ipak sudovi, analogno u duhu zakona i u smislu samih odredaba § 2. novoga zakona o stanovima, uzimati u obzir kod primjene novoga zakona, odnosno kod odlučivanja, da li sporni stan pada pod ograničenja.

K § 14. — Važnost ovoga zakona prestaje po odredbama ovoga §. dana 1. XI. 1929. Da li će sa tim danom potpuno prestati sva ograničenja i povlašćenja u pogledu stanova, ili će novim zakonom doći do novih, manjih ili većih, ne može se unaprijed znati. Kako najmodavci, odnosno sopstvenici, tako će i povlašćeni stanari stajati dotle u istoj neizvjesnosti, kao što su i do sada stajali pred isticanjem važnosti svakoga dosadnjeg pojedinog zakona o stanovima.

U mojem tumačenju zakona od 30. IV. 1928. navedena, a u uvodu ovoga članka citirana misao o postepenoj likvidaciji odnošaja, stvorenih dosadašnjim zakonima o stanovima, našla je u ovom novom zakonu izraza prilično mnogo, ali ne onako potpuno, kako sam ja zamišljao.

Bez obzira na zahtjeve i želje sopstvenika i stanara otvoreno ću reći: Smatram, da je vrijeme od 1. V. do 1. XI. o. g. prekratko za potpunu likvidaciju tih odnošaja, a osim toga uslijed kratkoće vremena može doći do neželjenih posljedica, jer će do toga vremena teško moći sebi druge stanove naći i ovako velika množina lica, koja po ovom zakonu gube zaštitu sa 1. V. ove godine, a već 1. XI. bi po prestanku ovoga zakona ostala bez zaštite i sva druga dotle štićena lica. Ta likvidacija je po mojem mišljenju potrebna, ali bi zahtijevala duže vremena, a imala bi teći postepeno i dalje ovim istim pravcem, koji joj je dao ovaj novi zakon o stanovima:

1. sve daljim sužavanjem važnosti ovoga zakona na mjesta sa sve većim brojem stanovnika:

2. sve daljim oslobadjanjem sve većega broja zgrada, prostorija i stanova od ograničenja po ovom zakonu, sve dalje proširujući vrste oslobodjenih zgrada, prostorija i stanova, navedene u čl. 2. zak. od 15. V. 1925.;

3. postepnim oslobadjanjem stanova od ograničenja, i obzirom na broj soba, kao i obzirom na klasu stanova;

4. sve daljim smanjivanjem vrsta i broja lica, povlašćenih po ovom zakonu;

5. postepenim povišavanjem najamnine sve do normalne cijene stanova;

6. postepenim proširavanjem prava na otkaz stana, ali uz rokove, koji prema mjesnim prilikama ili statutima omogućuju pravovremenu pribavu drugoga stana;

7. i u svakom drugom pogledu postepenim vraćanjem na punu slobodu raspolaganja po općim pravnim propisima.

Kako dugo vremena bi za izvodjenje ovoga programa bilo potrebno, možemo prepustiti zakonodavcu i njegovim pomoćnicima i savjetnicima, ali bi svakako trebalo prestati sa praksom, da se trajanje ograničenja uzakonjuje na kraći rok, nego što bi stvarno bio potreban, pa onda produžuje uz nove izmjene, nego bi trebalo pristupiti donošenju jednoga zakona za konačnu likvidaciju, makar i na duže vrijeme, ali u kome bi odmah unaprijed bili fiksirani rokovi za prelaze od jednih ograničenja i povlašćenja na druge, manje, pa kojim bi zakonom bilo svakomu zainteresovanom licu unaprijed na duže vrijeme vidljivo i jasno to cijelo prelazno likvidacijono stanje, i koji bi napokon bio zaista konačan i mogao mirne duše zakonodavčeve na poslietku prestati bez osjetljive povrede ičijih interesa.

Ocjene i prikazi

Henri de Page, De l' interprétation des lois Contribution à la recherche d'une méthode positive et théories en présence. 2 sveska, 198 i 336 str. Bruxelles—Paris, 1925.

Djelo zamjenika državnoga odvjetnika u Bruxellesu Henri de Page-a ima zadaću, da pronadje najdublje razlike u funkciji zakonodavstva i pravosudja, pa da onda na tom temelju ispita odnos suca prema zakonu i utvrdi, do kojih granica siže nezavisnost suca u tumačenju zakona. Pisac ponajprije ustanovljuje, da je načelo stroge vezanosti suca na zakon u novije doba podvrgnuto mnogim kritikama, od kojih najradikalnije dolaze do potpune slobode suca u pronalaženju prava. Nasuprot tim dvim oprečnim stavovima pisac proučava cijeli problem iz temelja. U prvoj knjizi odgovara pisac na dva pitanja: a) je li potrebno, da sudac tumačenjem unosi u zakon elemente za rješenje, koje odgovara stvarnim potrebama; b) je li sudac ovlašten, da to čini ili stoje takvu djelovanju na putu zapreke pozitivnoga ustavnoga uredjenja. Prvoj knjizi je cilj dokazati, da je to djelovanje suca opravdano i zakonito.

Načelo stroge vezanosti suca na zakon, koje dopušta samo logičko tumačenje zakona, polazi sa pretpostavke, da je zakon savršen i da predvidja sve slučajeve, koji se mogu desiti u životu. Ispitivanje stvarnoga stanja dokazuje medjutim nemogućnost te pretpostavke. Zadaća je zakona postaviti opća pravila za odnose u društvu, koje se dugim razvojem u velikoj mjeri diferenciralo. Zakon kao opće pravilo nužno mora izravnati tu diferencijaciju, homogenizirati heterogenost, postaviti odredbe za apstraktne, tipične slučajeve. Zakon tipizira životne odnose i štiti samo one odnose, koji odgovaraju izabranomu tipu. No i zakonom tipizirani odnosi se ostvaruju u praksi s izvjesnim mnogostrukim razlikama. Ta ostvarenja često odstupaju od tipa, a odstupaju to češće, što se više zamršuju društveni odnosi. Mijeni i mnogostranosti tih odnosa u realnom životu stoji nasuprot zakon, koji je nepromjenljiv i aproksimativan, a uz to redovno dolazi tek sa zakašnjenjem, pošto se neki odnos već pojavio i izradio u realnom životu. Kraj takove nedostatnosti zakona, koja proizlazi iz naravi stvari, pada pretpostavka savršenosti i punoće zakona. Načelo logičkoga tumačenja ratificira taj nedostatak, mjesto da ga ispravi. Potrebno je dakle jedno šire shvaćanje, koje će dopuniti taj nedostatak. Prema tomu je sloboda tumačenja zakona sa strane suca potrebna i opravdana.

Na drugo pitanje pisac ispituje one prigovore, koji brane sucu slobodno tumačenje zakona. Zakon je, veli se, nad sucem, jer je donesen po prestavnicima suverenoga naroda. Zato pisac istražuje domašaj i značenje načela narodne suverenosti. Njemu je narodna suverenost izraz za jedno socijalno stanje, u kojem se društvena struktura ne temelji na načelu autoriteta, već na načelu suradnje. Dok je načelu vladarske suverenosti odgovarao odnos nadredjenosti vladara prema narodu, ne postoje kod narodne suverenosti dva subjekta, pa prema tomu niti nema suverenosti. No to nije shvatila francuska revolucija, već je u konstrukciji vladarske suverenosti stavila narod na vladarevo mjesto. Time je iskrivljeno pravno stanje stvari, a napose je mjesto diobe vlasti stvorena hierarhija vlasti.

Ali naravni razvoj doskora je uklonio praktične posljedice toga krivoga shvaćanja. Pisac to dokazuje razglabanjem odnosa izmedju zakonodavstva, sudstva i uprave i prikazuje prijelaz od političkoga režima narodne suverenosti k socijološkomu režimu diobe vlasti, koji počiva na socijološkoj nuždi diobe rada. Te su vlasti u odnosu medjusobne vezanosti i zavisnosti, one se izmjenito isprepliću i kontroliraju. Kod toga je zadaća pravosudja izricati u konkretnim slučajevima, što je pravo. U tom radu izricanja prava pisac daje sucu široku slobodu, ali sudac ima se uvijek ograničiti na rješavanje pojedinačnih slučajeva, dok nema nikada prekoračiti u čisto područje zakonodavca postavljanjem općenitih pravila. Na to će se pitati, kako je sa stvaranjem običajnoga prava putem judikature. No pisac taj proces ne smatra djelovanjem suca, već ga odjeljuje od njega i stavlja u savez s ostalim procesima stvaranja općenitih pravnih pravila.

Na taj destruktivni zadatak prvoga sveska nadovezuje se u drugom svesku konstruktivni dio piščevih izlaganja, u kojem se ispituje, na koji način i u kojoj mjeri ima postupati sudac kod tumačenja zakona. Uslijed već istaknutoga načela diobe vlasti sudac ne može ni u kojem slučaju stvarati zakone, već ih samo može preinačivati, ublaživati, prilagodjivati. On izdaje odredbe samo za pojedini slučaj, pa sudjeluje tek u ograničenoj mjeri u izradjivanju prava. Njegova vlast tumačiti zakon jest supletorne naravi.

U svrhu, da postavi granice djelovanju suca, pisac se služi razlikom izmedju normativnih i konstruktivnih pravnih pravila. Socijalna organizacija treba biti formulirana u jasnim pravilima. Konstruktivna pravila odredjuju u prvom redu društvene organe, njihovu nadležnost i medjusobni odnos. Na koji god način se odredila ta pravila, ona imadu biti stalna i jasna. No ima i raznih društvenih odnosa, gdje pravno pravilo mora izabrati jedno poprečno, tipično rješenje, jer bi inače u životu nastala anarhija. Pisac nabraja ovdje sve moguće vrsti takovih konstruktivnih pravila, koja su potrebna za samo održanje pravne sigurnosti. Konstruktivna pravila su dakle već po svojoj svrsi u izvjesnoj protivnosti s realnošću, ona ju otvoreno izobličuju i zamjenjuju irealnim konstrukcijama. Konstruktivno pravilo namjerice uklanja stvarnu objektivnost i nadomješta ju konvencijonalnom odredbom, koja je bez sumnje korisna, ali ipak ostaje konstrukcija, što nema vrijednosti po sebi, već ju dobiva po posebnoj svrsi, kojoj ima da služi.

Druge su naravi normativna pravila. Ona su adekvatni izraz postojećega društvenog stanja i dobivaju smisao i značenje u opsegu socijološkoga sustava, u kome su nastala. Njihova istinitost ograničena je na taj sustav, pa su ona vezana n mijenu činjenica. Njihova je svrha, da se po mogućnosti što više priljube realnosti. Normativno pravilo kuša, da dade izražaj temeljnom značenju društvenih uredaba u izvjesnom stadiju njihova razvitka, da odredi njima osobite smjernice i da im po mogućnosti prilagodi ljudsko djelovanje. Zato primjena zakonskoga teksta, koji ima zadaću, da fiksira ta pravila, treba da bude realna, a ne samo logička: pravo ne može biti apstraktna znanost izvan realnoga svijeta. Pisac dodaje oprezno, da netom opisana teoretska razlika izmedju konstruktivnih i normativnih pravila nije uvijek jasna, već da ima i nekih prelaza.

Iz te razlike u naravi konstruktivnih i normativnih pravila — kod jednih namjerno i svijesno izobličivanje stvarnosti, kod drugih po mogućnosti vjerno i potpuno približavanje istoj — slijedi, da je zakon kod prvih potreban. Konvencijom stvoreno pravilo ima da tu uredi različite individualne odnose, a u interesu je pravne sigurnosti, da to pravilo bude stalno, nepromjenljivo i kruto. Ovdje dakle sudac ne može i ne smije slobodno djelovati, jer njegova presuda može tek riješiti konkretni slučaj, a ne može postaviti stalno pravilo. Nasuprot kod normativnih pravila, koja nastoje, da se što više prilagode stvarnosti i konkretnomu slučaju, fiksiranje tih pravila nije prijeko potrebno, jer svaki pojedinac, živeći pod uplivom djelovanja izvjesnih temeljnih zakona prirode i svoje okoline, nalazi — u obliku nagona svijesti — ma i nejasni putokaz, da podredi svoje djelovanje tim zakonima. Djelovanje suca nadaje se dakle već po samoj naravi tih pravila. To još ne isključuje njihovo zakonsko fiksiranje, ali otale proizlazi, da nema unutarnje protivnosti izmedju primjene takovih pravila i slobodnoga sudjelovanja suca.

Tu svoju teoriju provodi i prikazuje sada pisac na nizu primjera iz svih pravnih područja. Napose se tu pisac bavi načelima narodne suverenosti, podjele vlasti, organizacije obitelji, vlasništva, slobode ugovaranja itd. Svagdje ispituje, koliko su postojeća pravna pravila u praksi izmijenjena, pa dolazi do toga, da je praksa doista u čitavom nizu važnih pitanja iz temelja izmijenila domašaj i djelovanje zakonskih pravila, kojima je tekst ostao nepromijenjen.

Sada pisac prelazi na izuzetke od općega pravila, koje je postavio. U jednu ruku sudac ulazi katkada i u područje konstruktivnih pravila. Tako može sudac derogirati konstruktivna pravila slabijeg intenziteta, što se svaki dan dešava, kada sudac ublažuje postupovne formalitete ili kada ne primjenjuje sankcije, što ih zakon predvidja za slučaj neodržavanja formaliteta. Osobit slučaj ulaženja suca u područje konstruktivnih pravila jest njihovo proširivanje i primjena putme analogije, jer analogija je čisto stvaranje prava po sucu. U drugu ruku ima i kod normativnih pravila slučajeva, gdje je sudac strogo vezan. Bit će to, kada zakonodavac odredi neki prosjek pomoću t. zv. realne tehnike (na pr. odredjivanje zakonskoga nasljednog prava kolaterala). Kod primjera, koje pisac navodi, zanimljivo je njegovo stanovište glede valorizacije kod pada valute. I ako se tu radi o normativnom pravilu, ipak nema mjesta slobodnomu sudjelovanju sučevu, jer dolazi u obzir općenitost postojećih ugovornih odnosa, dok sudac ima uvijek da prosudi samo jedan konkretni slučaj, a osim toga koeficijent revizije treba pronaći pomoću realne tehnike, dakle može biti odredjen samo općenitim propisom.

Zadnji odsjek svoje knjige posvećuje pisac zakonodavnoj tehnici i socijološkoj izobrazbi suca. Po piscu ustanovljena temeljna razlika izmedju normativnih i konstruktivnih pravila ograničuje zakonodavčevu svemoć. Postupak zakonodavca danas više ne dostaje uslijed sve veće kompliciranosti života. Konstruktivna pravila treba da budu jasna i odsječena. Kolektivni interes istupa tu sve jače: bolje je imati jasne i tvrde, nego ne-

jasne i pravedne zakone. No više puta je ipak bolje, ako se sucu ostave slobodne ruke (n. pr. maksimiranje cijena, gdje su odredbe zakonodavca posve zatajile). Kod normativnih pravila ima se intervencija zakonodavca svesti na najmanju mjeru i uglaviti samo načela.

U pogledu uzgoja sudaca traži pisac prekidanje s dosadanjom vjerom, da se sva rješenja konkretnih slučajeva nalaze u zakonu. Pravo je socijalna, realna znanost, znanost opažanja. Zakon nije cilj, nego sredstvo i orudje pravde. Treba dakle više socijološkoga, a manje racijonalnoga tumačenja zakona. U studiju pravnika treba dati više mjesta proučavanju povijesti, ekonomije, financija, komparativnoga zakonodavstva i filozofije. Djacima treba pokazati pravo u životnom gibanju.

Zanimljivi izvodi piščevi stoje pod uplivom socijološke škole Durkheima i istraživanja Geny-a, kojemu je djelo i posvećeno, a u pogledu načela državnoga uredjenja pisac se izričito naslanja na Duguita. Ipak se pisac u mnogim konstrukcijama udaljuje od svojih uzora, a naročito se razlikuje od Geny-a posebnom upotrebom tehničkih izraza. Osobito su zanimljivi praktički njegovi izvodi, koji daju cijeloj obradbi mnogo relijefa i života. Po cjelokupnosti svojih izvoda pisac ne zastupa tako radikalno shvaćanje, kao što bi se to moglo činiti iz samoga načina izražavanja. U bogatom nizu raznih struja, koje zagovaraju slobodno djelovanje suca, de Page se nalazi medju umjerenijima. Taj njegov stav dade se i posve razumjeti iz okolnosti, da pisac ima u prvom redu u vidu zakonodavstvo i teoriju Belgije i Francuske. Dr. Juraj Andrassy.

Pravosudje

a) Gradjansko

Izvansudno priznanje putenoga općenja sa materom djeteta u kritično vrijeme § 163. o. g. z. ne podudara se sa onim po § 109. gr. pp. t. j. ne mora biti učinjeno pred osobom, kojoj je stalo do toga, da sazna istinu, ali ipak mora i to priznanje biti potpuno dokazano prema propisima grpp., jer §§ 163. o. g. z. u pogledu načina dokazivanja takova vansudnoga priznanja ništa neodredjuje.

Rješidba stola sedmorice od 31. listopada 1928. br. 5378.*

(Osuda sudbenoga stola u Zagrebu od 22. rujna 1927. br. 59.791-gr., osuda ban. stola od 1. lipnja 1928. br. 15.095-28. kojom je preinačena osuda prvostepenoga suda).

U parnici mldb. P. Š. po tutorici E. P. materi pokojne M. Š. majke maldob. P. Š. proti M. G. radi priznanja očinstva i plateža alimentacije mjesečno D 200 te naknade troškova uzdržavanja toga djeteta po dobrovoljnoj tutorici E. P. od poroda do tužbe u iznosu od D 5400, sudio je sudbeni stol u Z. po zahtjevu tužbe bezuvjetno.

Razlozi. Tužiteljica E. P. kao tutorica i dobrovoljna izbjediteljica malodobne P. Š. navodi, da se je navečer 17. ožujka 1926. utopila u Savi djevojka

* Plenarna rješidba bečkoga vrhovnoga suda od 13. veljače 1925. br. 873. P. s. 49. Izvansudbeno priznanje očinstva ima dokaznu moć i bez zahtjeva sadržanih u § 110. (cislitavskog gradj. postupnika [= § 109. našega grpp.] kod § 183. o. g. z. i 109 grpp. — Rušnov.

M. Š., ostavivši na mostu pismo, kojim moli, da se isto preda policiji i u kojem navodi, da je M. G. otac njezine nezakonite kćerke P. Š., i pošto joj je kroz njega unesrećen život to, je morala da umre.

Glasom krsnog lista pod A. rodjena je malodobna P. Š. u bolnici u Celju 26. siječnja 1924. U zapisniku od 25. listopada 1924. kod okrajne sodnije u Celju M. Š. je izjavila, da je bila 8 i pol mjeseci od poroda u bolnici, te da se nalazila u velikoj bijedi, a nezakoniti otac da je M. G., postolarski pomoćnik u Zagrebu, koji da ništa ne doprinaša za uzdržavanje svojega nezakonitoga djeteta, pa moli, da isti bude preslušan po sirotinjskom povjerenstvu u Zagrebu.

Iz listova, pisanih po tuženome M. Š., proizlazi, da je tuženi pokojnoj M. Š. pisao, da joj on od srca želi čim lakši porod, pa da mu odmah javi kad rodi i što je, da i on zna, što se narodi, te da bi kum bio njegov prijatelj F. F., a dijete bi moglo imati ime po njemu ili ako bude sin Z. a kći Z., te se žali, što je ona od poroda bolesna i obećao joj je poslati nešto novaca. Ujedno je tužiteljica za slučaj poreke tuženoga, da je on otac nezakonitoga djeteta, navratila istomu glavnu prisegu sadržaja, da nije sa M. Š. puteno općio od 2. travnja do 30. srpnja 1923., koja prisega je neuzvrativa obzirom na to, da je M. Š. preminula.

Tužiteljica kao mati pok. M. Š. uzdržava dijete od poroda, jer mu je majka bila bolesna a poslije bez službe i svake potpore od tuženoga, radi čega se je i utopila, pak traži za uzdržavanje malodobnoga djeteta mjesečno po D150. počam od 1. veljače 1924. do tužbe za tri godine u iznosu od 5.400 D., a zatim dalje po D 200, sve dok se dijete bude moglo samo uzdržavati.

Tuženi priznaje navedene listove istinitima, priznaje nadalje da je sa pok. M. Š. puteno općio, zadnji puta u prosincu 1922., ali poriče da bi s njom puteno općio u kritično vrijeme, te po dobrovoljnoj izbjediteljici navračenu mu glavnu niječnu prisegu prihvaća. Visini tražene alimentacije tuženi nije prigovorio.

Uvaži li se, da tuženi priznaje, da je imao odnošaja sa pok. M. Š., samo poriče, da je s njom puteno općio u kritično vrijeme; — uvaživ, da tuženi priznaje pisma, koja je pisao pok. M. Š., iz kojih proizlazi, da se je interesirao za njezino stanje za vrijeme poroda i nakon poroda i da je dapače izjavio, tko bi imao biti kum i kako bi se dijete imalo zvati; — uvaživ, da je pok. M. Š. pred okrajnom sodnijom u Celju imenovala tuženoga kao nezakonitoga oca njezine kćerke; — uvaživ, da je pok. M. Š. prije, nego se utopila očitovala u pismu, koje je ostavila, da je samoubijstvo počinila zbog tuženoga, koji ju je unesrećio i koji je otac njezina nezakonita djeteta; — uvaživ, da iz gore navedenih pisama jasno proizlazi izvansudbeno priznanje tuženoga, da je vanbračni otac malodobne P. Š., koje priznanje obzirom na iskaz pok. M. Š. sačinjava potpuni dokaz u smislu § 109. grpp. : bez domirne prisege, koja bi u nazočnom slučaju bila nemoguća, pošto je M. Š. mrtva; — uvaživ, da tuženi nije prigovorio visini zatražene alimentacije, koja je odmjerena bez ustanovljivanja po gospodarskim vještacima u mjeri, koja je najnužnija za bitak i uzdržavanje djeteta, jer ne iznosi dnevno niti D 10, valjalo je stoga tušbenomu zahtjevu u cijelosti udovoljiti. Presuda naknadu parbenoga troška se osniva na propisu § 573. grpp.

Banski stol je preinačio prvostepenu osudu i sudio na glavnu prisegu tuženika.

Razlozi: Po § 163. al. 2. o. g. z. smatra se ocem djeteta i onaj, koji tuženoga kao neosnovanu zabaciti.

Tužiteljica dokazuje ispravama B, C, D, E i F-I., da se je tuženi priznao nezakonitim njezinim ocem. Listom od 1. siječnja 1924. (D.-I.) piše tuženi pok. M. Š., materi malodobne tužiteljice, da joj želi što lakši porod, da mu javi, kad rodi i kakovo ime da nadjene djetetu, koje će roditi. U listovima E. i F-I žali tuženi bolest M. Š. i obećaje poslati joj novaca »obzirom na njegovu pristojnost« odnosno piše, da joj ne može pomoći (E-I).

Kolikogod iz ovih pisama izbija veliki interes tuženoga za zdravlje, porod i materijalno stanje matere te za ime djeteta, ipak se ona sama po sebi ne mogu uzeti po propisima o dokazivanju kao potpuni dokaz za priznanje tuženoga u

smislu § 163. o. g. z., niti se te isprave u smislu ustanove § 109. grpp., kako to uzimlje prvostepeni sud mogu popuniti iskazom matere malodobne tako, da bi sva ta dokazala sačinjavala potpuni dokaz i bez domirne prisege, jer izjave matere, koja je označila tuženoga kao oca svoga nezakonitoga djeteta, ne mogu nikako služiti dokazom, to manje, jer je tuženi porekao, da je sa materom mldb. tužiteljice spolno općio u vrijeme u § 163. o. g. z. označeno. Pošto je tužiteljica navratila tuženome o toj odlučnoj činjenici glavnu prisegu, a ovaj ju je prihvatio, valjalo ju je tuženome dosuditi i o položenju uvjetovati tužiteljičin tužbovni zahtjev. Prema tome je prvostepenu osudu valjalo uvaženjem priziva tuženoga preinačiti.

Stol sedmorice je preinačio osudu banskoga stola i uspostavio osu- su sudbenoga stola.

Razlozi: Po § 163. al. 2. o. g. z. smatra se ocem djeteta i onaj, koji je izvan suda priznao, da je sa materom djeteta u kritično vrijeme spolno općio. To priznanje ne podudara se sa onim izvansudnim priznanjem po § 109. grpp. t. j. ne mora biti učinjeno pred osobom, kojoj je stalo do toga, da sazna istinu, ali ipak mora i to priznanje biti potpuno dokazano prema propisima grpp., jer § 163. o. g. z. u pogledu načina dokazivanja takova vansudnoga priznanja ništa ne odredjuje.

Priznanjem tuženika je dokazano, da je on pisao pok. sada M. Š., materi mldb. tužiteljice, pismo pod B. C, D, E i F-I. Priznao je u tim listovima okolnosti, iznesene presudama nižih sudova. Te pak okolnosti su takove, koje stoje sa porodom malodobne tužiteljice u takovoj kauzalnoj vezi, da se ispravnim zaključivanjem iz tih okolnosti ima smatrati istinitim, da je tuženi sa M. Š. puteno općio i u kritično vrijeme, dok izrijekom priznaje da je s njom spolno općio prije kritičnoga vremena i da se uslijed toga ima smatrati ocem malodobne tužiteljice. Po tom je tužiteljica udovoljila potpuno svojoj dokaznoj dužnosti.

Drugostepena presuda, koja prihvaća protivno mišljenje, utemeljena je na tumačenju i primjeni zakona očigledno pogrješnoj i pošto predleže uslovi §-a 332. grpp., valjalo je presudu drugostepenoga suda preinačiti i uspostaviti onu prvostepenog suda. — Trošak previda je dosudjen po § 573. grpp.

Priopćio Petar Petaj, umir. vijećnik bans. stola u Zagrebu.

b) Kazneno

Za krivično djelo iz § 93. srp. k. z. je potrebno, da javni izvršni službenik bude ovlašten na zvaničnu radnju ili po zakonu samom ili po odredjenju tu navedenih vlasti.

Rješenje stola sedmorice, odj. B, od 8. veljače 1928. Kl. 371/26.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijski sud rješavajući žalbu ništavosti optuženika K., A., N., M. Š. protiv presude okružnoga kao presudnoga suda u Šibeniku od 29. travnja 1926. posl. br. Vr. VII. 414/24-26, kojom su optuženici K., A. i N. bili proglašeni krivima prestupljenja iz § 93. srp. k. z. i prekršaja iz § 411. k. z., te kojom su optuženici I. i M. Š. proglašeni krivim prekršaja po čl. 2 i 4 zakona o držanju i nošenju oružja u smislu prve rečenice i br. 3 druge rečenice § 288. k. p., je presudio:

I. Zabacuje se ništovna žalba optuženika I. i M. Š.

II. Udovoljuje se žalbi ništavosti optuženika K., A. i N. Š., poništava se pobijana presuda u pogledu ovih optuženika u izreci o krivnji zbog prestupljenja po § 93. srp. k. z. i u izreci o kazni, dok u ostalom pobijana presuda ostaje netaknuta, te se ovi optuženici u smislu § 259. br. 3. k. p. rješavaju od optužbe zbog prestupljenja po § 93. srp. k. z.

Razlozi: Ništovna žalba optuženika I. i M. Š., iako je najavljena, nije uopće izvedena (§ 285. k. p.), pa ju je kao takovu valjalo zabaciti.

Prema utvrdjenjima napadnute presude oštećenik je M. J. dobio dne 30. prosinca 1924. od općine Šibenik pismeni nalog, da ga izruči glavaru sela ili njegovu zamjeniku, eda ovi izvrše rušenje gradnje, što su je optužena braća Š.

bili podigli na općinskom zemljištu. Ali J., prisvajajući sebi nepovlasno značaj službene osobe — značaj naime arambaše, ronde, premda kao takov nije bio ni imenovan u ono doba, a ni zaklet niti imao kakov nalog ni od općine ni od za to ovlaštenih osoba, da on ruši optuženicima braći Š. gradnju podignutu na općinskom zemljištu, podje skupa sa druga dva zakleta općinska rondara u Dubrave da ruši gradnju, koju su optuženici braća Š. bili do onoga dana podigli na općinskom zemljištu. Optuženici ., A. i N. Š. navališe i udariše tko nogama tko šakama, napadoše tko kamenjem, tko nožem, a tko revolverom na tobožnjega arambašu M. J. i zakletoga rondara K. R., zadavši im više ozljeda lagane naravi, koje su ostavile vidljivih znakova i posljedica tako, da se nije moglo utvrditi, koji je od optuženika koju od ozljeda zadao.

Na temelju ovako utvrdjenog činjeničnoga stanja napadnuta je presuda u smislu § 259. br. 3. k. p. odriješila od optužbe optuženike K., A. i N. Š., da su se dana 30. listopada 1924. prigodom zvaničnoga rada silom oprli seoskomu arambaši M. J., dok ih je proglasila krivima, što su se istoga dana prigodom zvaničnoga rada oprli silom seoskomu rondaru K. R., te time počinili prestupljenje po § 93. k. z., te suviše prekršaja po §§ 5, 411 k. z. na štetu R. i J.

Napadni objekt krivičnoga djela iz I. stava § 93. srp. k. z. su izvršni javni službenici, nabrojeni u ovom paragrafu, a radnja se sastoji ili u napadaju djelom na tu navedene javne izvršne službenike pri zvaničnom radu ili u protivstajanju prijetnjom ili silom pri zvaničnom radu. Zvanična se radnja sastoji u izvršenju zakona, presuda, rješenja, naredaba sudskih ili zakonitih naredaba policijskih il drugih zemaljskih vlasti. Prema tome je potrebno, da javni izvršni organ bude ovlašten na zvaničnu radnju ili po zakonu samom ili po odredjenju tu navedenih vlasti. U konkretnom slučaju rondar R. niti je po zakonu bio ovlašten na rušenje gradnje optuženika niti je bio odredjen ili pozvan na takovu radnju od za to ovlaštene vlasti (općine) niti od kakvoga na to ovlaštenoga zvaničnoga lica (glavara ili njegova zamjenika), već samo od M. J., svoga suseljana, koji je u ono doba bio jedno privatno lice kako svaki drugi seljanin. Radi svega toga rondar R., kada je htio da ruši gradnju optuženika, nije se nalazio pri zvaničnom radu, te se radi toga optuženici braća Š. nisu mogli ogriješiti o prestupljenje po § 93. srp. k. z. na njegovu štetu. S pravom radi toga optuženici braća K., A. i N. Š. pobijaju gore navedenu presudu, ističući razlog ništavosti § 281. br. 9. c. rectius a) k. p., pak je radi toga valjalo udovoljiti žalbi ništavosti, poništit napadnutu presudu i odriješiti optuženike od ove tačke optužbe. Za djela što im još ostaju na teret, a koje žalba ništavosti ne pobija, valjalo je ponovno odmjeriti kaznu i na to rješenje uputiti priziv optuženika.

O.

U zakonu je osnovan odbacaj dokaznoga prijedloga, u kojem nije navedena ratio-scientiae predloženih svjedoka. — Nema protivurječja medju presudnim razlozima i zapisnicima o presušavanju, kada iskazi svjedoka nisu u razlozima doslovce navedeni. — § 104. srp. k. z. ne poznaje realne uvrede. — O znacima prestupljenja iz §§ 92. i 103 srp. k. z.

Rješenje stola sedmorice, odj. B, od 14. prosinca 1927. Kl. 499-26.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti optuženika protiv presude okružnog kao presudnoga suda u Splitu od 10. svibnja 1926., kojom su optuženici P. R., B. G., M. I., P. M. i B. A. bili proglašeni krivima radi prestupljenja po § 92 srp. k. z., a M. I. i radi prestupljenja po § 104. srp. k. z., je u smislu t. 3. st. 2. § 288. k. p. presudio:

Udovoljuje se žalbi ništavosti optuženika, ukida se napadnuta presuda u izreci o krivnji zbog prestupljenja po § 92. srp. k. z., ne dirajući izreku o krivnji zbog prestupljenja po § 104. srp. k. z., kao što se ukida i izreka o kazni te se izriče: Optuženici P. R., B. G., P. M., M. I. i B. A. su time što su dana 23. ožujka 1924. u Podgradini, kada su htjeli dignuti i ukloniti sa jednoga koplja od lantine državnu zastavu, te kada su im to spriječili Z. A., Š. M., M. T., T. M. i dr., vikali prema ovima: je.....m zakon i tko vas je postavio: je.....m zakon, sve zapo-

vjednike u državi, P..., državnu zastavu; je...m zakon i državu, počinili ne prestupljenje po § 92. srp. k. z. nego ono po § 103. srp. k. z.

Razlozi: Branitelj je na raspravnom zapisniku predložio pet svjedoka na okolnost, da optuženici nisu izrekli inkriminiranih riječi. S pravom je presudni sud odbio ove dokaze, jer prije svega u prijedlogu nije navedeno, po čemu predloženi svjedoci znaju, da optuženici nisu izrekli riječi, što tvore predmet optužbe. Nije po tome navedena ratio scientiae svjedoka, pak presudni sud nije mogao prosuditi, da li njihov iskaz može imati važnosti za uspjeh parnice, jer se i sa ovim predloženim svjedocima moglo dogoditi kao sa svjedocima predloženim od optuženika na iste okolnosti, koji su svjedoci iskazali, da ne znaju ništa, jer su bili ili van mjesta ili u kući ili na način, da o predloženim okolnostima nisu ništa mogli posvjedočiti. U ostalom o predloženim okolnostima je bilo saslušana množina svjedoka, koji su svi potvrdili okolnosti, koje su im bile stavljene u dokazni zadatak, pak je po tome presudni sud imao dovoljno dokaznoga materijala, na osnovu kojega je mogao doći do pouzdanih utvrdjenja.

Žalba ništavosti misli, da postoji razlog ništavosti protivurječja (§ 281. br. 5. k. p.), stoga, što se u presudnim razlozima navodi, da obrana optuženika nije ničim dokazana, već da je potpuno oborena složnim iskazima svjedoka T. M., Z. A., Š. M., Š. M. i B. N., koji da su jasno i kategorički potvrdili u dispozitivu inkriminirani čin, dok da rečeni svjedoci u stvari nisu složno iskazali o činu onako, kako je utvrdjen u presudi, već da je jedan svjedok iskazao jedno a drugi drugo na teret svakoga pojedinoga optuženika, a nijedan iskaz ovih svjedoka da se potpuno pokriva sa drugim. O protivurječju u istaknutom pravcu ne može biti govora u konkretnom slučaju već s razloga, što se u razlozima presude iskazi tih svjedoka doslovce ne navode, pa nije moguće formalno uporedjivanje izmedju navoda presude o sadržaju dotičnih zapisnika i samoga sadržaja odnosnih zapisnika. Napadnuta presuda iz iskaza spomenutih svjedoka izvodi tek logički dozvoljeni zaključak činjenične prirode, da je čin, onako kako je utvrdjen u dispozitivu presude, dokazan na temelju iskaza poimence navedenih svjedoka, jer su svi ti spomenuti svjedoci tko jedno tko drugo iskazali na teret svakoga pojedinoga optuženika na način, da iskazom svih tih svjedoka presuda smatra dokazanim čin, kako je utvrdjen u dispozitivu. Radi toga neosnovan je razlog ništavosti broja 5 § 281. k. p.

Protiv izreke o krivici optuženika M. I. zbog prestupljenja po § 104. srp. k. z. ništovna žalba izvodi po broju razlog ništavosti § 281. br. 5 k. p., jer da čin. kako je utvrdjen u presudi, nema obilježja jednoga krivičnog djela, pošto da nije utvrdjeno, da je M. Š. bio u času učina seoski pristav a M. Š. seoski rondar i da li su oni te prigode nastupali kao zvanična lica i da li je to bilo u okviru njihova rada, te da li je to bilo poznato optuženiku M. Time ništovna žalba osporava postojanje jednoga elementa krivičnoga djela, te stvarno izvadja razlog ništavosti broja 9a § 281 k. p., jer su ovo prigovori pravne naravi, koji ne spadaju pod udar broja 5 l. c. U dispozitivu presude utvrdjuje napadnuta presuda, da su seoski pristav i rondar bili pri zvaničnom radu, te da je jedan bio seoski rondar a drugi seoski pristav, a to utvrdjenje obrazlaže iskazom rečenih dvaju svjedoka, kojima poklanja potpunu vjeru, a M. Š. je iskazao, da je u svojstvu seoskoga rondara došao, da zapriječi, da se ne bi ponovili izgredi te da je za čuvanje reda postavio neke rondare, medju kojima i M. Š., koji također to potvrdjuje. Da pak medju prava i dužnosti seoskoga pristava i ronde spada u prvom redu uzdržavanje mira i reda u selu, o tome nema nikakve sumnje, ako se uvaže odnosni zakonski propisi o ustrojstvu seoskih časti. Da je pak optuženik M. znao, da rečena dvojica obnašaju sada navedene časti nema nikakve sumnje, jer napadnuta presuda utvrdjuje, da ne vjeruje obrani optuženika, da nije vriedjao rondare pri vršenju njihova zvaničnoga rada, jer da je ta obrana oborena iskazom seoskoga pristava i rondara, kojima presuda poklanja potpunu vjeru. Svijest optuženika, da su rečena dvojica seoski pristav i rondar, proizlazi ne samo iz njihove obrane »već i iz samoga sadržaja uvredljivih riječi, da ih j... i ko ih je postavio, te ih udario šakom«. Neosnovana je dakle žalba ništavosti u pogledu prestupljenja po § 104. srp. k. z., u koliko ističe, da u činu nema krivičnog djela.

Napadnuta presuda polazi na utvrdjenja, da je optuženik I. M. tužene prigode u dispozitivu pomenute zvanične osobe šakom udarao, te ovakav utvrdjeni učin označuje kao prestupljenje po § 104. srp. k. z. Pravno stanovište napadnute presude je pogrješno. § 104. srp. k. z. ne poznaje realne uvrede. Udar šakom na jednu zvaničnu osobu pri zvaničnom radu nije uvreda ni po znacima ni likom ni kakvim drugim izobraženjem u vidu § 104. srp. k. z. već tvori delikt, označen u § 93. srp. k. z.. To izlazi iz posmatranja, da § 104. k. z. i § 91 b) srp. k. z. imaju istu dikciju, pa kada bi se udar šakom na jednu zvaničnu osobu pri zvaničnom radu smatrao prestupljenjem § 104. srp. k. z., onda bi se morao isti udar na vlastom slučaju radilo o zločinstvu po § 91 a) srp. k. z. darevu osobu smatrati prestupljene po § 91 b) srp. k. z., dok je očito, da bi se u

Zbog pomanjkanja pravnoga lijeka u protivnom pravcu zbog toga, što je kaznena sankcija § 93 srp. k. z. stroža od one § 104. srp. k. z., valjalo je ostaviti netaknutu izreku napadnute presude u pogledu prestupljenja po § 104. srp. k. z., i ako je pravno pogješna, u koliko utvrdjeni učin nije označen kao prestupljenje po § 93. srp. k. z.

Žalba ništavosti optuženika tvrdi, da u utvrdjenjima presude, »da su optuženici krivi, što su dne 23. ožujka 1924., kada su htjeli dignuti i ukloniti sa jednoga koplja od lantine državnu zastavu. te kada su im to spriječili Z. A., Š. M., Š. M., T. M. i dr. vikali prama ovima: »j...m zakon i ko vas je postavio; j...m zakon i državu« nema uopće krivičnoga djela, već da bi se najviše moglo raditi o katkvom policijskom prekršaju, a nikako o prestupljenju po § 92. srp. k. z., te radi toga ističe razlog ništavosti § 281. br. 9 a) k. p.

U koliko žalba ništavosti hoće, da u prije pomenutom ustanovljenom učinu nema obilježja prestupljenja po § 92. srp k. z., ne može joj se osporiti osnovanost. Za postojanje prestupljenja po § 92. srp. k. z. zahtijeva se, da počinitelj draži ili pozivlje nekoga na nepokornost, t. j. na jedno odredjeno činjenje ili nečinjenje, te da se ta nepokornost odnosi na odredjene zakone ili uredbe ili zakone naredbe Osim toga treba da počinitelj ima svijest, da je njegova radnja podobna, da prouzrokuje kod nekoga odluku na odredjeno činjenje ili nečinjenje u pomenutoj smjernici.

Svega toga prema utvrdjenjima presudnoga suda nema. Riječi izrečene od optuženika »da j.... zakon« ne mogu se označiti ni poticanjem ni draženjem prema zakonima u prije označenom smislu, a još manje prema odredjenim zakonima. jer te riječi predstavljaju jedan nepristojni izraz, što prama prilikama slučaja može da se podvede pod pojam uvrede, ali što ne predstavlja nikako draženje ili poticanje na nepokornost prema zakonima. U ostalim riječima i izrazima, što su ih optuženici upotrijebili, nema ni izravnoga ni neizravnoga spomena o zakonima, uredbama ili naredbama, a kamo li o odredjenom kojem propisu te vrste, kao što u svim tim izrazima nema ni spomena o pozivanju ili draženju na kakvo odredjeno činjenje, a kamo li na činjenje, koje bi se ispoljavalo kao nepokornost. Radi toga se u činu, ustanovljenom u presudi, ne mogu uvidjeti obilježja prestupljenja po § 92. srp. k. z., pak je ovako ustanovljeni čin krivom primjenom zakona bio podvrgnut kaznenomu zakonu, koji se na ovaj čin ne dade primijeniti.

Ali je neispravno pravno mišljenje ništovne žalbe da u ovako utvrdjenom činu nema uopće kažnjiva djela. Napadnuta presuda utvrdjuje, da su optuženici čin ustanovljen u presudi, počinili svjesno, naime zlom nakanom. Zla nakana optuženika je išla u ovom slučaju za uvredom države i njenih uredjenja. Pobijana presuda utvrdjuje, da su optuženici kao učesnici gomile, koja je demonstrirala protiv državne zastave, htjeli istu ukloniti, a k tome da su vrijedjali državu kao cjelinu i državnu zastavu pogrdnim riječima prije pomenutim. Radnja optuženika sastojala se u javnom oporočovanju ili ismjehivanju države kao cjeline, t. j. svih državnih uredjenja u skupu a posebice i državnog uredjenja o državnoj zastavi, kao znaka državne vlasti u smislu čl. 2. Vidovdanskog ustava, jer su optuženici na javnom mjestu i u prisutnosti više osoba izuštenim pogrdnim riječima na adresu države i državne zastave te radnjom, upravljenom na uklonjenje državne zastave, javno izjavili svoje omalovaženje i države same i državne zastave, te izrazili svoje mišljenje, da su i država sama i državna zastava nešto, što svaki gra-

djanin mora da podcjenjuje i prezira. Istaknuti je, da se pod državnim uredjenjima imaju razumijevati trajni sastavni dijelovi našega državnoga ustava ili naše državne uprave kao n. pr. državna zastava, organizacija državnih vlasti, vojske ustanova vladaoca u smislu člana 1. te odjeljka V. ustava i t. d.

Pošto se prema tome u činu, utvrdjenom u presudi nalaze sva obilježja § 103. srp. k. z., valjalo je udovoljiti žalbi ništavosti sa gledišta br. 10 § 281. k. p., koji ona u stvari ističe, označiti ovako utvrdjeni čin prestupljenjem po § 103. srp. k. z., ukinuti napadnutu presudu u pogledu izreke o krivici po § 92. srp. k. z. i u izreci o kazni, te ponovno odmjeriti kaznu optuženicima, jer je krivično djelo po § 103. srp. k. z. blaže kažnjivo od onoga po § 92. srp. k. z.

O.

Zlobnim oštećenjem tudjega vlasništva imaju se označiti u smislu § 85. k. z. ona oštećenja, koja su poduzeta naumice i sa sviješću o protupravnosti.

Rješenje stola sedmorice, odj. B., od 8. veljače 1928., Kl. 254-26.

Stol sedmorice, odj. B, kao kasacijoni sud, rješavajući žaobu ništavosti optuženika F. O. protiv presude okružnoga kao presudnoga suda u Splitu od 22. ožujka 1926. posl. br. Vr. 1047/24-21, kojom je optuženik proglašen krivim zločina po § 85a k. z., u smislu br. 3, druge rečenice § 288. k. p. je p r e s u d i o:

Udovoljuje se žalbi ništavosti, poništava se pobijana presuda, pa se optuženik u smislu § 259. br. 3 k. p. rješava od optužbe zbog zločina po § 85 a) k. z., počinjena time, što je dana 21. svibnja 1924. u Dobranju iz zlobe hicem iz puške ubio krmaču vlasnosti M. O.

R a z l o z i: Pobijan presuda utvrdjuje, da je optuženik našao oštećenikovu krmaču u vinogradu svoga oca, gdje je pravila štetu, pak da je radi toga uzeo pušku, te krmaču na mjestu ubio. Pobijana presuda smatra nadalje dokazanim, da je na spomenutom vinogradu bila oštećena loza i nešto povrća, ali po mišljenju presudnoga suda, optuženik radi toga razloga nije smio ubiti oštećenikovu svinju, već ju je morao istjerati i zaplijeniti, da se naknadi za počinjenu štetu (§ 1321. o. g. z.). Presudni sud pripušta, neka slobodno ubije svinju, ako je zateče u šteti, ali da se ta izjava nije mogla shvatiti ozbiljno t. j. kao da je on ovlastio optuženika neka počini utuženo djelo, te stoga zaključuje, da je optuženik upitnu svinju ubio iz zlobe.

Iz ovoga se obrazloženja razabira, da presudni sud krivo shvaća pojam dolusa, potrebna za zlobno oštećivanje tudjega vlasništva (§§ 85, 468 k. z.). U smislu § 85. (468) k. z. imaju se označiti zlobnim oštećenjem tudjeg vlasništva u opreci sa oštećenjima, poduzetim iz neopreznosti ili iz obijesti (§ 318. k. z.), sva ona oštećenja, k o j a s u p o d u z e t a n a u m i c e i s a s v i j e š ć u o p r o t u p r a v n o s t i, — koja su dakle poduzeta u svrhu, da se vlasniku prouzroči nastala šteta bez obzira na to, koja je konačna svrha rukovodila učinioca. Izraz »zlobno« (boshaft) u ovom zakonskom propisu ima isto značenje, kao da je rečeno »zlom nakanom« (mit bösem Vorsatze, vorsätzlich), kako se to razabire iz §§ 4. i 212. k. z., u kojim zakonskim propisima izraz »iz zlobe« (aus Bosheit) ima isto značenje kao »zla nakana« (böser Vorsatz), te iz §§ 87, 89. k. z., u kojima zakon daje isto značenje izrazima »iz zlobe», »zlobno« (aus Bosheit, boshaft) kao i izrazima »hotice«, »naumice« (geflissentlich, absichtlich, vorsätzlich).

Pobijana presuda utvrdjuje nesumnjivo hotimičnost (naumičnost) optuženikova djelovanja, ali ona podjedno utvrdjuje, da je oštećenikova svinja pravila štetu u optuženikovu vinogradu, te da ju je on ubio, dok mu je pravila štetu. Ona dalje pripušta mogućnost, da je jedan od suvlasnika svinje kazao optuženiku na odnosnu njegovu tužbu, da mu njegova svinja pravi štetu po vinogradu, neka je slobodno ubije, ako je zateče u šteti. Očito je dakle, da pobijana presuda ne utvrdjuje u djelovanju optuženika svijesnost protupravnosti u naprijed označenom smislu. Prema tome u djelovanju optuženika nema jednoga od elemenata dolusa, potrebnoga za oznaku čina zlobnim oštećenjem tudje vlasnosti, pa se prikazuje osnovanom žalba ništavosti optuženika, koja stvarno i ako ne po broju ističe razlog ništavosti § 281. br. 9a k. p.. Valjalo je radi toga udovoljiti žalbi ništavosti.

Prijetnja u smislu § 98a) k. z. mora biti samo objektivno sposobna, da zaprijećenomu zadade temeljita straha, a ne traži se, da je takov strah uistinu i zadala. — Ako bi se jedan krivičan čin dao povući pod više kaznenih zakona, ima se primijeniti onaj zakonski propis, koji za sobom povlači težu kaznu.

Rješenje stola sedmorice, odj. B., od 6. lipnja 1928. Kl. 55-28.

Rješavajući žalbu ništavosti optuženika I. P. protiv presude okružnoga kao presudnoga suda u Dubrovniku od 5. prosinca 1927., kojom je optuženik I. P. proglašen krivim zločina iz § 98. sl. b) i prekršaja iz § 491. k. z. u smislu toč. 3. st. 2. § 288. k. p. je stol sedmorice., odjeljenje B, kao kasacijoni sud presudio:

Udovoljuje se od česti žalbi ništavosti, poništava se pobijana presuda u izreci o krivnji zbog prekršaja po § 491. k. z. i u izreci o kazni, dok se u ostalom ostavlja netaknutom pobijana presuda, te se optuženik u smislu § 259. br. 3. k. p. rješava od optužbe zbog prekršaja iz § 491. k. z., počinjena time, što je, ne navodeći izvjesnih čina, okrivio privatnoga tužitelja dra M. pogrdnim vlastitostima pisavši mu: »iz pohlepe za dobitkom forsirate procjenu mog imanja, da me što bolje uništite moralno i materijalno, ne birajući za to sredstva, i da me diskreditirate u očima javnoga mnijenja i to sada pred skupštinske izbore. Nemojte se čuditi . . . . . donoseći pred publiku fakta, zašto ste naglo pobjegli iz Amerike, ne oprostivši se sa našom uglednom kolonijom. Dubrovčani po Vašoj napuhanosti misle drugo . . . . . a kada budu po meni doznali, uzrok tome Vašemu postupanju, zaprepašćeni će ostati«.

R a z l o z i: Razlog ništavosti § 281 br. 9b k. p. nije po zakonu izveden, pak ga se ne može uzeti u meritorni pretres. Ništovna žalba naime ne opravdava ovaj razlog ništavosti na osnovu stanja stvari, utvrdjena u pobijanoj presudi, kako bi to morala prema naredjenju §-a 258. i 288 st. 2., br. 3. k. p., nego ona sama konstruiše proizvoljno stanje stvari, pak na osnovu toga stanja stvari hoće da opravda zazvani razlog ništavosti. Ona naime hoće da je optuženik u momentu, kad je počinio utuženi čin, bio u takovoj smetnji ćutila, da nije znao, što radi (§ 2. sl. e) k. z.), dok pobijana presuda baš ovo stanje izričito isključuje. Ništovna žalba, neizvedena po zakonu, svejedno je kako žalba ništavosti, koja uopće nije izvedena.

Za postojanje bića po 98b k. z traži se, da prijetnja bude sposobna, da zaprijećenomu zadade temeljita straha. Ali zakon pri tome ne traži, da je prijetnja zaprijećenomu uistinu i zadala takov strah, već je dovoljno, da je prijetnja bila objektivno sposobna, da proizvede taj učinak, budući da se sposobnost prijetnje prosudjuje ne samo s obzirom na osobne vlastitosti zaprijećenoga, već s obzirom i na ostale njegove odnošaje i s obzirom na važnost zaprijećena zla, pri čemu zakon izričito ističe, da je neodlučno, da li je prijetnja imala uspjeha ili ne. Prijetnja je pak objektivno sposobna, da proizvede malo prije navedeni učinak, kada se stavlja u izgled neko zlo, koje može povrijediti pravna dobra, označena u § 98 b) k. z., a onaj, koji se prijeti nije imao nikakova povoda, da drži, da mu zaprijećeno zlo predstoji; nadalje, da je to zlo protupravno, da naime učinilac nije imao prava, da izvede to zlo, te da zaprijećeni ima osnovana razloga držati, da će učinilac i izvršiti zaprijećeno zlo. U ovom slučaju optuženi je prema utvrdjenjima pobijane presude, u pismu, od njega vlastoručno napisanome i potpisanome, zaprijetio dr. M., da će putem javne štampe iznijeti pred publiku dubrovačkoga i korčulanskoga sreza fakta, zašto je on naglo iz Amerike pobjegao, ne oprostivši se sa našom uglednom kolonijom, da će Dubrovčani, kolege dra. M. te suci jednoga i drugoga sreza ostati zaprepašćeni. Pošto žalilac sam navodi u ništovnoj žalbi, da dr. M. nije imao povoda, da se prestraši, jer da on u Americi nije počinio ništa ne samo nečasna nego ni korektna, to silom logike sadržaj ovog pisma upućuje na to, da je optuženi zaprijetio dru M. — ako ne učini ono, što je od njega tražio, ako naime brzojavno ne obustavi sudbenu procjenu njegova stanja, a što, prema utvrdjenjima presude, on nije imao prava da traži — da će putem javne štampe iznijeti nešto neistinita (... fakta ...), što će nauditi časti, dobrom imenu i društvenom ugledu dra M. Prema tome i ako optuženik nije naveo u pismu, koja će ta fakta iznijeti putem javne štampe,

ipak je u pismu jasno označio, kakov će učinak ta fakta proizvesti na publiku (... ostati će zaprepašćeni ...), čime je jasno i nedvoumno označio i sadržaj tih fakata, da će naime ta fakta sadržavati stanovita nečasna djela, koja je on (dr. M.) navodno počinio u Americi, na način da će iznošenje tih fakata zaprepastiti Dubrovčane, kolege dra M., i suce, koji su ga do sada smatrali kao čestita gradjanina, patriotu i odvjetnika. Ovakova se prijetnja potpuno poklapa sa sadržinom klevete po čl. 52. zakona o štampi. Zlo, kojim je optuženik prijetio dr. M. sastojalo se dakle u prijetnji povredom časti, a takovo je zlo objektivno bilo sposobno, da dr. M. zadade temeljita straha, jer je izvršenje toga zla zavisilo isključivo od volje optuženika, a to zlo dr. M. nije mogao nikako otkloniti nego samo izvršenjem onoga, što je optuženik od njega protupravno tražio. Pobijana presuda utvrdjuje, da je dr. M. morao očekivati, da će optuženik, ako mu on (dr. M.) ne podje na ruku, svoju prijetnju zbilja izvršiti s obzirom na stanje, u koje je bio zapao optuženik, te na oštri ton pisma. Pobijana presuda prema tome sasvim ispravno zaključuje ne samo, da je prijetnja objektivno bila sposobna, da zadade temeljita straha, već da je prijetnja in concreto imala taj učinak. Svijest dra M. o svojoj nevinosti i čestitosti mogla ga je samo u toliko umiriti, što je razložito mogao očekivati, da će optuženik morati snositi posljedice, što čekaju klevetnika, ako izvrši svoju prijetnju, ali ta svijest nije mogla otkloniti izvršenje prijetnje. Zapriječeno zlo bilo je tim teže, što se po iskustvu znade, da ni sudska zadovoljština osudom klevetnika ne može da sasvim izbriše sve tragove, prouzročene klevetom, jer uvijek »aliquid haeret«. S obzirom na sad izloženo nije osnovan od optuženika stvarno izvedeni razlog ništavosti broja 9a, § 281. k. p., a formalno sazvani broj 10 l. c.

Ako se stanovitom krivičnom radnjom povrijedi više pravnih dobara, zaštićenih krivičnim zakonom, a koje sve povrede nisu potrebne za biće stanovitoga delikta, te ako za zadavanje takove dalje povrede nije u zakonu zapriječena teža kaznena sankcija, onda valja smatrati, da postoji sticaj više krivičnih djela, ako osim obilježja jednoga krivičnoga djela ima i obilježja drugoga krivičnoga djela, a da ova nisu već sadržana u prvom. Ako se pak u jednom stanovitom činu ostvaruju obilježja jednoga krivičnog čina, koji bi se dao povući pod više kaznenih zakona, to se ima primijeniti onaj zakonski propis, koji za sobom povlači težu kaznu. U ovom slučaju optuženik je htio da podvrgne svojoj volji slobodu volje dra M., prijeteći mu povredom časti u svrhu, da od njega iznudi stanovito činjenje. Stavljanje u izgled i izvršenje povrede časti sadržano je već u zločinstvu pc § 98. b) k. z. Optuženik je u ovom slučaju stavio do znanja dru. M. prijetnju povredom časti pismeno, a ovu mu je prijetnju mogao staviti do znanja i posredno usmeno preko jedne il više osoba, te bi se u ovakovom slučaju uvijek radilo o zločinu § 98. b) k. z. Radi toga utužena povreda časti već je sadržana u biću težega krivičnog djela, radi kojeg je bio proglašen krivim pod točkom a) izreke. Prema utvrdjenjima pobijane presude i prama samoj naravi glavnoga čina je inkriminirano pismo imalo svrhu, da prijetnjom povrede časti iznudi nešto od dra M., na što optuženik nije imao pravo. Ne može se radi toga isto djelo dva put staviti optuženiku na teret, jedamput kao takovo, za koje je odredjena kaznena sankcija, pa opet kao samostalno krivično djelo. Optuženik je već pod točkom a) izreke proglašen krivim, što je zaprijetio dru. M. iznošenjem fakata putem javne štampe, što bi moglo škoditi njegovoj časti, jer je ovakova prijetnja sastavni dio zločina po § 98. k. z., pa ga se nije smjelo oglasiti krivim i za samostalno krivično djelo radi istog čina. Radi toga osnovan je stvarno izvedeni razlog ništavosti broja 10. § 281. k. p., i ako ne zbog razloga navedenih u žalbi ništavosti. O.

Za zločinstvo iz čl. 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi najmanja je kazna šest mjeseci zatvora.

Rješenje stola sedmorice, odj. B, od 13. prosinca 1928., Kl 365-28.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti državnog odvjetništva protiv presude okružnog kao presudnoga suda u Splitu od 24. listopada 1928., kojom je optuženi I. T., radi zločina iz čl. 1. br. 1 zakona od 2. kolovoza 1921. br. 170 A Služb. Novine na temelju čl. 2 sad spomenutoga zakona osudjen na dva mjeseca teške tamnice po t. 3. stav.. 2 § 288. k. p. je p r e s u d i o :

Udovoljava se žalbi ništavosti državnoga odvjetništva, poništava se pobijena presuda u izreci o kazni u pogledu optuženoga I. T., ne dirajući u ostali njezin sadržaj, te se ovome optuženiku radi zločina, koji mu se u pobijanoj presudi upisuje u grijeh, na osnovu čl. 2 zakona od 2. kolovoza 1921., Služb. Nov. br. 170 A i s obzirom na čl. 19. istoga zakona, te s obzirom na § 61. srp. k. z., udara kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci, u koju se kaznu ima po § 55a k. z. ubrojiti istražni zatvor od 10. rujna do 24. listopada 1928.

R a z l o z i : Član 2. zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi od 2. kolovoza 1921. (Službene Novine br. 170 A) odredjuje za sva krivična djela izložena u čl. 1. istoga zakona kaznu smrti ili robije do 20 godina. Po drugom stavu čl. 19. istoga zakona mora se opći dio kaznenog zakona za kraljevinu Srbiju (§§ 1—81 zaklj.) primjenjivati u svemu na sva krivična djela po tom zakonu. Isključena je dakle u slučaju krivičnoga djela, koje pada pod udar vanrednog zakona, primjena općeg djela austr. kaz. zakona. Uslijed toga nema mjesta ni primjeni naredjenja čl. IV. zakona od 21. travnja 1922. br. 16.744 Služb. Novine od 22. siječnja 1924. br. 15. III. 1924. (Čini se, da ovo citiranje nije ispravno. — Opas. ured.), koje se odnosi samo na krivična djela nabrojena u glavi IX. i X. srp. k. z., § 61 srp. k. z., koji se prema sada rečenomu ima u konkretnom slučaju primijeniti, naredjuje, da, ako se kod zločinstva, za koje zakon donosi robiju ili zatočenje, nadje olakšavajućih okolnosti, može se robija i zatočenje spustiti do najmanje mjere, a to je do dvije godine, a ako bi se u tom slučaju našlo, da je i to mnogo, sud može mjesto robije ili zatočenja osuditi na zatvor, ali t a d a z a t v o r n e s m i j e b i t i k r a ć i o d š e s t m j e s e c i.

U nazočnom je slučaju presudni sud, koji je optuženoga I. T. proglasio krivim za zločinstvo po čl. 1. br. 1 zak. o zaštiti države, osudio doduše istoga po čl. 1. (zapravo 2.) ovog zakona, ali je s obzirom na olakšujuće okolnosti u presudi utvrdjene, udarivši optuženome kaznu teške tamnice, očito — i ako to izrijekom ne kaže — primijenio na njegovu korist opći dio austr. kaz. zak., što prema rečenomu nije smio učiniti, te je spustio kaznu ispod najmanje mjere predvidjene u § 61 srp. kaz. zak. Time je presudni sud prekoračio granice svoga prava ublažavanja kazne, te je upao u ništavost, predvidjenu u br. 11. § 281. k p. Osnovana je prema tome žalba ništavosti državnog odvjetnika, koja pobija presudu sa vidika sada pomenutoga razloga ništavosti, pa joj je valjalo udovoljiti, te uzevši u obzir olakšujuće okolnosti, koje su u pobijanoj presudi utvrdjene, udariti optuženomu T. na osnovu čl. 2. i 19. zakona 2. kolovoza 1921., i § 61. srp. k. z. kaznu naznačenu u izreci. — Izreka o ubrojenju istražnoga zatvora temelji se na propisu u dispozitivu spomenutoga zakona. O.

Dokaze, predložene sa očitom namjerom, da se parnica odugovlači, može sud s pravom odbiti. — Zločinstvo zavedenja na odredjeno zločinstvo ne će postojati samo onda, kad konkretna radnja, na koju se nastojalo zavesti nekoga, ne bi mogla proizvesti u nikakovu slučaju kažnjih uspjeh. — Zastara za prekršaj po § 506 k. z. ne može da počne teći, doklegod zavodnik ima mogućnosti, da ispuni svoje obećanje ženidbe.

Rješenje stola sedmorice, odj. B., od 6. lipnja 1928. Kl. 59-28.

Stol sedmorice, odljeljenje B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti optuženika J. G. protiv presude okružnog kao presudnoga suda u Kotoru od 30. prosinca 1927., kojom je optuženik J. G. proglašen krivim zločina iz §§ 9., 144. k. z. i prekršaja iz § 506 k. z. u smislu 1. rečenice § 288. k. z. je p r e s u d i o :

Ne udovoljava se žalbi ništavosti.

R a z l o z i : Općinska uprava u Hercegnovom je izvijestila, da je oštećenica dobra glasa i ponašanja. Nikakov svjedok nije iskazao bilo što na teret

oštećenice, što bi moglo staviti u loše svijetlo njezin dobar glas. Optuženik je u prethodnom postupku i na glavnim raspravama bio preslušan četiri puta te nikada nije naveo bilo šta na uštrb oštećeničina glasa i ponašanja, a tekar na zadnjoj glavnoj raspravi, kojoj nije prisustvovao optuženik, naveo je njegov branitelj, da su dva poimence navedena svjedoka spolno općili sa oštećenicom, da je jedan od tih svjedoka zatekao drugoga pri spolnom općenju sa oštećenicom; da je jedan od tih svjedoka priznao stanovitim svjedocima, da je sa oštećenicom imao spolnih odnošaja, te napokon je predložio saslušanje dvaju svjedoka o okolnosti, da se jedan od netom navedenih svjedoka, koji bi navodno imao spolnih odnošaja sa oštećenicom, često vidio u kritično doba na paši u ljubakanju sa oštećenicom. S pravom je presudni sud odbio prijedlog za saslušanje svih tih svjedoka, jer je optuženik imao punu godinu dana vremena za pripremu odbrane, a kada je na zadnjem pretresu predložio saslušanje navedenih svjedoka, nije ničim opravdao, kako i zašto te dokaze nije prije predložio, pak se mora zaključiti, da su te okolnosti iznesene, a saslušanje tih svjedoka predloženo sa očitom namjerom, da se parnica odugovlači, te je odbačaj tih prijedloga bio osnovan na propisu § 199. stav. 2 k. p. Uostalom je presudni sud neposredno preslušao samu oštećenicu, o kojoj veli, da je ona na nj »učinila dubok utisak jedne ojadjele djevojke, koja je istinito u detalju od početka do kraja iskazala sve odnošaje izmedju nje i optuženika...« S pogledom na to kao što i na naprijed pomenutu obavijest općinske uprave i budući da predloženi svjedoci ne bi imali ništa da iskažu, čime bi neposredno bila uzdrmana vjerodostojnost oštećenice, nesumnjivo je, da bi iskazi podloženih svjedoka, i kada bi svjedoci bili potvrdili dokazni zadatak, bili ostali bez djejstva, pa se stoga razlog ništavosti br. 4 § 281 k. p. nije mogao uvažiti već po propisu poslj. st. § 281. k. p.

O tome, kakva je sadržina pilula predanih od optuženika oštećenici, te da li je njihova sadržina i broj mogla prouzročiti pometnuće, već su se dva vještaka izrazila. To vještvo nema onih mana, kakove imaju u vidu odredbe § 125. i 126. k. p., niti optuženik navodi, u čemu bi te mane sastojale, pak radi toga presudni sud nije imao ni povoda, da odredi o tome novo vještvo, jer su se već saslušani vještaci izjavili o tome, o čemu bi imao dati vještvo novo predloženi vještak dr. G. Radi toga s pravom je bio odbačen i ovaj prijedlog odbrane, te je prema tome neosnovan stvarno istaknuti razlog ništavosti broja 4 § 281. k. p.

Optuženik neosnovano ističe i razlog ništavosti broja 9a § 281. k. p., kada tvrdi, da je sredstvo, koje je prema utvrdjenjima presude on dao oštešenici u svrhu pometnuća, bilo nesposobno, da prouzroči to djejstvo; a neosnovan je i stvarno istaknuti razlog ništavosti broja 9b l. c., kada tvrdi, da je za prekršaj po § 506. k. z. nastupila zastara.

Pobijana je presuda usvojila mnijenje vještaka, te iz njega izvodi,, da su pastile kinina, od optuženika dane oštećenici, da ih pije kroz 9 dana po 5 komada na dan, bile kadre, da, uzimajući ih kroz usta, prouzroče pometnuće uslijed kontrakture maternice, jer su liječnici vještaci izjavili, da uzimanje kinina djeluje kontraktorno na mišice uterusa, a uslijed tih kontraktura da se prouzrokuje pometnuće. U koliko bi se pak dalo izvesti iz obrazloženja ništovne žalbe, da se optuženik žali, da predana količina pastila kinina nije in concreto bila sposobna, da prouzroči pometnuće, primijetiti je, da pokušano zavedenje na jedno zločinstvo ima zajedničko to sa pokušajem, što nije nastupio namjeravani krivični uspjeh iz jednog uzroka, što se nalazi izvan domašaja volje učinioca. Kako što je kažnjivi pokušaj samo tada isključen, kada je poduzeto sredstvo apsolutno nesposobno, t. j. kada nije kadro, da u nikakvom slučaju prouzroči namjeravano dejstvo, tako ne će postojati biće zločinstva zavedenja na odredjeno zločinstvo samo onda, kad konkretna radnja, na koju se kušalo ili nastojalo zavesti nekoga, ne bi mogla proizvesti u nikakvom slučaju kažnjivi uspjeh. U ovom slučaju i prema liječničkom vještvu i prema medicinskoj znanosti uzimanje kinina je moglo prouzročiti pometnuće, na što je optuženik bezuspješno nagovarao oštećenicu i predao joj to sredstvo, pak je

neodlučno za krivičnu odgovornost optuženika, da li je predana količina in concreto bila sposobna ili ne, da prouzroči pometnuće, jer je ovo zadnje ležalo izvan zamašaja optuženikove volje.

Zastara za prekršaj po § 506. k. z. nije mogla nastupiti s jednostavnoga razloga, što do proglašenja prvostepene presude rok zastare nije počeo teći. Pobijana presuda ustanovljuje, da je optuženik zaveo i obeščastio oštećenicu pod obećanjem ženidbe na 20. 20. siječnja 1925., ali ne ustanovljuje, kada se je optuženik kratio bez razloga, da održi dano obećanje. Tim časom je delikt dokončan. Sasvim tim iz presude se jasno razabira, da optuženik bez razloga nije održao riječ, te su time u presudi ustanovljeni svi objektivni i subjektivni elementi, potrebni za prekršaj po § 506. k. z. Rok zastare ne počinje teći sa časom dovršenja ovoga krivičnog djela. Biće je prekršaja po § 506. k. z. sastavljeno; taj je prekršaj u jednu ruku krivično djelo činjenjem, u koliko zakon postavlja kao obilježje njegova bića zavodjenje i obeščašćenje pod obećanjem ženidbe, a u drugu je ruku krivično djelo nečinjenjem, u koliko je svršeno tek time što učinitelj bez opravdanog razloga ne izvrši obećanje ženidbe, jer dokle god nije utvrdjeno, da učinitelj bez opravdanoga razloga ne će da izvrši svoje obećanje, nema krivičnoga djela. Pitanje se zastare dakle ima riješiti prama onim načelima, koja su mjerodavna za očito omisivne delikte, pak radi toga zastara ne može da počne teći, doklegod postoji dužnost za činjenje, t. j. da se ispuni obećana ženidba, i doklegod zavodnik ima mogućnost, da ispuni ovo svoje obećanje. Naprotiv zastara počinje teći od časa, u kojem utrnjuje ova dužnost zavodnika (kao n. pr. smrt oštećenice) ili u kojem je zavodniku nemoguće, da ispuni svoje obećanje, ili kada oštećenica izjavi, da ona više ne traži, da se obećanje izvrši. Ništa od svega toga se u ovom slučaju nije dogodilo do časa proglašenja presude, pa zastara nije bila počela teći. Radi toga neosnovan je i stvarno istaknuti razlog ništavosti broja 9b § 281 k. p.

O.

c) Trgovačko-mjenbeno

Zadruga nije legitimirana na tužbu proti eraru za odštetu za usmrćenog kućegospodara. Ni udova pokojnika kao član zadruge, iz koje se uzdržava nema prava na rentu.

Rješidba stola sedmorice od 31. svibnja 1929. br. 3103.

(Osuda kot. suda u V. od 30. siječnja 1928. br. 9257/gr., osuda banskog stola od 30. siječnja 1929. br. 24.338.).

U usmeno raspravljenoj parnici zadruge K. kbr. 157. po kućegospodaru K. E. i iste K. E. osobno iz I., tužiteljice, protiv državnog erara kraljevine Srba. Hrvata i Slovenaca po ravnateljstvu ernarnih pravnih posala u Zagrebu, tuženoga, radi plateža odštete od 50.050 D spp., u kojoj je

kotarski kao trgovački sud u V. sudio glede glavne stvari po zahtjevu tužbe odnosno umjesto glavnice od 75.000 dinara dosudio mjesečnu rentu od 500 D i uz naknadu parbenoga troška 8.354 D; a

banski stol žalbu ništovnu tuženoga državnoga erara SHS odbacio; povodom pak njegova priziva pobijanu osudu prvostepenog suda preinačio i sudio: Tuženi državni željeznički erar kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca dužan je tužiteljici zadruzi K. kbr. 157. iz I. s naslova odštete platiti svotu od 4.550 D i troškove pogreba u iznosu od 500 D, dakle ukupno 5.050 D sa 5 posto kamati od dana dostave tužbe t. j. od 19. ožujka 1923. do plateža tekućima, a tužiteljici E. K. iz I. kbr. 157. s istoga naslova plaćati mjesečno unaprijed počevši od 26. lipnja 1920. rentu od 375 D sa 5 posto kamati od 19. ožujka 1923. do plateža kao i naknaditi parbene, na 4425 D 50 para obredjene, troškove sve u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe, dok se tužiteljke sa viškom tužbenoga zahtjeva odbijaju a trošak pravnog lijeka tuženi sam snaša;

stol sedmorice je našao: ništovnu žaobu tuženoga drž. erara kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca odbaciti, a povodom njegova izvanrednoga previda preinačiti obje niže osude i osuditi: Tuženi državni željeznički erar kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca je dužan tužiteljici zadruzi K. kbr. 157. iz l. s naslova odštete platiti svotu od 4.550 D i troškove pogreba u iznosu od 500 D dakle ukupno 5.050 D sa 5 posto kamati od dana dostave tužbe t. j. od 19. ožujka 1923. do plateža tekućima. Nnsuprot se tužiteljice zadruge K. kbr. 157. i K. E. sa viškom tužbenog zahtjeva od 75.000 D odbijaju. — Parbeni se pak troškovi kao i troškovi pravnih lijekova i protuizvedenja medjusobno prebijaju.

Razlozi: Ništovna žalba tuženoga drž. erara kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca mora se odbaciti, jer u postupku nižih sudova nije učinjena nijedna od ništavosti, predvidjenih u §-u 339. grpp. — Što se tiče same stvari, to suglasne osude nižih sudova u pogledu dužnosti tuženoga erara naknaditi štetu tužiteljici zadruzi K. na kolima, ormi, hamovima, kosi, vilama te za pogrebne troškove nisu utemeljene ni na tumačenju ni na primjeni zakona očevidno pogrješnoj, niti na pretpostavci takovoj, koja bi bila u protuslovlju s jasnim sadržajem parbenih spisa, pa je tužiteljici zadruzi K. pravilno dosudjena odšteta u ukupnom iznosu od 5.050 D.

No što se viška odštetnoga zahtjeva od 75.000 D za gubitak nastradalog K. St. tiče, to se tužbovni zahtjev ne ukazuje na zakonu osnovanim. Po §-u 3. zakona od 3. prosinca 1877. o dužnosti željezničkoga pothvatništva naknaditi štetu dužno je ovo uzdržavati onoga, kojega je usmrćenik, ispunjujući zakonom naloženu mu dužnost, u istinu uzdržavao. Što se tiče zadruge same, to ona nije uopće legitimirana na tužbu glede odštete za usmrćenoga kućegospodara. Supruga K. E. mogla bi po §-u 5. cit. zakona tražiti rentu, nu niti ta joj se nije dosudit mogla, jer je neprijeporno ona član iste zadruge kao i pokojni joj suprug, te su se oboje uzdržavali iz prihoda zadružne imovine. Nakon smrti K. Stj. ostalo je to pravo u kreposti za tužiteljicu kao udovu u nepromijenjenom opsegu, te ona nije s te strane pretrpjela nikakove štete.

Valjalo je stoga u tom dijelu obje niže osude povodom izvanrednog previda tuženog erara preinačiti i tužbu u pogledu odštete za 75.000 D odnosno rente odbiti. Troškove parbene kao i pravnih lijekova valjalo je medjusobno po §-u 576. grpp. prebiti, jer su tužiteljice uspjele samo sa manjim dijelom svoga tužbovnoga zahtjeva.

Literatura

Krivični zakonik za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od 27. siječnja 1929. Bilješkama popratili sveučilišni profesori dr. Josip Šilović i dr. Stanko Frank. Netom je izašla ova knjižica od 276 stranica u vrlo ukusnoj opremi poznate zbirke zakona, što ju izdaje Jug. nakladno d. d. Obnova. Uz svaki paragraf zakona nalaze se vrlo obilne bilješke, koje će služiti kao siguran putokaz kod primjene ovoga novog zakona. Cijena je knjizi u platnenom uvezu D 120.

Zakoni i drugi propisi o sudovima, sudijama, državnim tužioštvima i advokatima. U istoj nakladi (Obnova) i u jednakoj ukusnoj opremi izašli su i u naslovu citirani zakoni, uredjeni i popraćeni kratkim tumačenjem po dru. Aleksi Vragoviću, vijećnićkome tajniku stola sedmorice. Cijena je toj knjizi od 232 stranice u elegantnom tvrdom platnenom uvezu D 80.

Zbornik zakona, uredbi i naredbi. Uredjuje dr. Slavko Hirc, vijećnički tajnik stola sedmorice. Najnoviji svezak IV. zbirke iz god 1929. sadržaje na 336 stranica tekst ovih zakona: krivični zakonik, zakonik o sudskom krivičnom postupku, zakon o izvršenju kazni lišenja slobode, zakon kojim se stavljaju na snagu k. z., k. p. i zakon o izvršenju kazni lišenja slobode.

Svaštice

Advokatska komora u Zagrebu održala je dne 9. lipnja t. g. konstituirajuću skupštinu. Ova je počela nešto poslije 9 sati u dvorani zagrebačke oblasti (bivšoj hrvatskoj sabornici). Otvorio ju je i predsjedao joj gosp. dr. Robert Siebenschein, dugogodišnji predsjednik odvjetničkoga odbora i najstariji

član odbora petorice, imenovanoga po ministru pravde po §-u 124. zakona o adv., a zapisnik je vodio dr. Vuko Mršulja. Skupština je bila razmjerno dobro posjećena. Od 769 odvjetnika upisanih sa područja banskoga stola u Zagrebu prisustvovalo ih je 269. U svom pozdravnom govoru prikazao je predsjedatelj gosp. dr. Siebenschein razvitak nastojanja odvjetničkoga stališa, da dodje do stališke autonomije, i naglasio važnost današnjega gotovo historijskoga časa, kada ta autonomija na temelju zakona dobiva i svoj vidljivi oblik. Na koncu je svoga govora, a prije prelaza na dnevni red predložio, da se Nj. Vel. Kralju pošalje ovaj brzojav:

»Njegovom Veličanstvu Kralju Aleksandru I. Beograd. Advokati sa područja kr. banskog stola prilikom konstituiranja Advokatske komore u Zagrebu odano pozdravljaju Vaše Veličanstvo, spremni da, vjerni tradicijama i ciljevima svoga zvanja, svim svojim silama promiču po Vašem Veličanstvu istaknuta načela: zakonitost i pravdu.

Da živi Vaše Veličanstvo i cijeli rod Karagjorgjevića!

Predsjednik Konstituirajuće skupštine Advokatske komore u Zagrebu:
Dr. Siebenschein.«

Taj prijedlog bude jednoglasno uz burno odobravanje prisutnih prihvaćen. Prijedlog dra. Milovana Žanića, odvjetnika iz Nove Gradiške, da se predloženome tekstu brzojava doda još jedna stavka, bio je odbijen.

Iza toga se prešlo na dnevni red. Prva točka je bila: odredjenje broja odbornika. Prihvaćen je jednoglasno prijedlog gosp. dra. Siebenscheina odnosno odbora petorice, da se broj odredi ovako: za odbor Komore osim predsjednika još 28 članova; za disciplinsko vijeće osim predsjednika još pet njegovih zamjenika i 18 članova; za zamjenike zastupnika Komore — uz ovoga — pet njih; za advokatske suce 16; za kandidate za članove ispitnoga odbora 8. Odmah zatim se prešlo na izbor spomenutih funkcijonara. Kao skrutatori fungirali su odvjetnici gg. dr. Kritovac, dr. Rotter, dr. Tomac i dr. Urbiha. Prozivana su imena, predavane glasovnice i odredjena stanka, kroz koju se obavljao skrutinij. Ovaj je trajao do preko 1 sat po podne. Oko 1 i pol sati popodne je predsjedatelj gosp. dr. Siebenschein proglasio rezultat, prema kojemu je listina, kojoj je stajao na čelu kao predsjednik gosp. dr. Rudolf Kolarić-Kišur dobila 88 glasova, a ona s gosp. dr. Ivom Politeo kao predsjednikom 181 glasova (to su maksimalni brojevi, koje su dobili baš predsjednički kandidati, dok su ostali odbornici dobili nešto manje). Budući da je lista gosp. dra. Politeo dobila apsolutnu većinu glasova, proglasio je predsjednik gosp. dr. Siebenschein izabranima:

I. u odbor: predsjednik: Politeo dr. Ivo (Zgb), zamjenik predsjednika: Ivković dr. Svetozar (Zgb); članovi: Benović dr. Vilim (Zgb), Budak dr. Mile, (Zgb), Farkaš dr. Robert, (Zgb.), Gmajner dr. Ivan, (Zgb), Kon dr. Hugo, (Zgb), Kostić dr. Vladislav, (Zgb), Licht dr. Aleksander, (Zgb), Mogan dr. Julije, (Zgb), Pilar dr. Ivo, (Zgb), Pliverić dr. Josip, (Zgb), Thaller dr. Mirko, (Zgb), Vidman dr. Vladimir (Zgb), Vranić dr. Miroslav, (Zgb), Aranicki dr. Giga, (Sr. Mitrovica), Bićanić dr. Gjuro, (Križevci), Brandeis dr. Lavoslav, (Zemun), Brichta dr. Oskar, (Požega), Čop dr. Srećko (Karlovac), Dobrovoljny dr. Večeslav, (Bjelovar), Figatner dr. Aurel, (Sušak), Hadrović dr. Dragan, (Vel. Gorica), Kaiser dr. Julije, (Osijek), Kasumović dr. Marko, (Gospić), Pinterović dr. Milovan, (Osijek), Polak dr. Milan, (Sl. Brod), Popović dr. Svetislav, (Zemun), Šolc dr. Ljudevit, (Varaždin); —

II. u disciplinsko vijeće: predsj.: Siebenschein dr. Robert, (Zgb); zamj. predsj.: Dujmović dr. Dragan, (Zgb), Spevec dr. Ivo, (Zgb), Spitzer dr Hugo, (Osijek), Stanišić dr. Pajo (Zemun), Vračun dr. Dragutin, (Varaždin);; — članovi: Dečak dr. Milan, (Zgb), Domac dr. Branimir, (Zgb), Heinrich dr. Gustav, (Zgb), Stojisavljević dr. Danilo, (Zgb), Mosković dr. Vladimir, (Zgb), Rastovčan dr. Ivo, (Zgb), Štulhofer dr. Aleksander, (Zgb), Šmit dr. Aleksander, (Zgb), Vidrić dr. Lovro, (Zgb), Fischer dr. Edmund, (Osijek), Kurtagić dr. Rešid, (Kutina), Magarašević dr. Stevan, (Požega), Magdić dr. Ante (Varaždin), Milčić dr. Aleksa, (Brod na Savi), Miljušević dr. Dušan st., (Karlovac), Rendulić dr. Juraj, (Jaska), Ružić dr. Viktor, (Sušak), Kiršner dr. Slavko, (Srijem); —

III. Zastupnik Komore: Werk dr. Hugo, (Zgb), - zamj. zast. Komore: Čepulić dr. Ivan, (Zgb), Frank dr. Geza, (Zgb), Giaconi dr. Josip, (Zgb), Jančiković dr. Tomo, (Zgb), Leustek dr. Vladimir, (Zgb); — IV. advokatski suci kod kasacijonoga suda: (stola sedmorice), Maček dr. Vlatko, (Zgb), Mazzura dr. Lav, (Zgb), Perlberg dr. Siegfried, (Zgb), Petričić dr. Živko, (Zgb), Posilović dr. Stjepan (Zgb), Španić dr. Zvonimir, (Zgb), Tomašić dr. Ljubo, (Zgb), Topalović dr. Gjuro, (Zgb), Belobrk dr. Petar, (Bjelovar), Bloch dr. Makso, (Osijek), Čobanić dr. Vladimir, (Sr. Mitrovica), Gojtan dr. Ivo, (Gospić), Krašković dr. Ljudevit st., (Vukovar), Krnic dr. Ivan, (Delnice), Flemić dr. Levin, (Vinkovci), Reiner dr. Vatroslav, (Karlovac); — V. članovi ispitnog odbora: Gavrančić dr. Oto, (Zgb), Gjorgjević dr. Dušan, (Zgb), Katušić dr. Dragutin, (Zgb), Kon dr. Hugo, (Zgb), Perlberg dr. Siegfried, (Zgb), Politeo dr. Ivo, (Zgb), Rodanić dr. Rudolf (Zgb), Vidrić dr. Lovro, (Zgb).

U ime izabranih se zahvalio zamjenik predsjednika gosp. dr. Svetozar Ivković. Oko 2 sata popodne zaključio je predsjedatelj gosp. dr. Siebenschein ovu konstituirajuću skupštinu.

Izabrani odbor se dao odmah na posao tako, da je već 23. VI. održao prvu sjednicu, koja je prihvatila sve medjutim izradjene poslovnike i proračun, te riješila najprešnije tekuće poslove. Prva redovita skupština Komore sazvana je za 14. srpnja t. g. Na njoj će se raspraviti po odboru predloženi poslovnici i proračun. Čim budu ovi odobreni, moći će Adv. komora početi sasvim pravilno funkcijonirati. Još prije skupštine izaći će posebni broj »Odvjetnik-a«, organa Društva odvjetnika, u kojem će biti priopćeni prijedlozi o poslovnicima i proračunu tako, da će redovna skupština moći brzo i glatko obaviti svoj zadatak.

Konstituirajuća skupština Advokat. komore u Beogradu nije prošla tako glatko kao zagrebačka. Ona je tamo održana takodjer dne 9. lipnja, ali su izbori potrajali do kasno uvečer, pa jer nijedna lista nije dobila apsolutne većine, moralo se prijeći užem izboru odnosno nastavku skupštine. U užem izboru izabran je predsjednikom g. Obrad Blagojević, a njegovim zamjenikom g. Janković dr. Dragutin.

Dr. Hugo Werk, član upravnoga odbora Pravničkoga društva i Društva odvjetnika, saradnik Mjesečnika, zastupnik Adv. komore u Zagrebu i t. d. izabran je po Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu dopisujućim članom. Koliko nam je poznato, gosp. dr. Werk je dosada jedini od odvjetnika i jedan od rijetkih pravnika, koje je zapalo ovo odlikovanje. Svakako on ga je u punoj mjeri zaslužio i mi mu od srca čestitamo!

Odvjetnik iz provincije želi prepustiti kancelariju kolegi. Adresa kod uprave »Mjesečnika«.

Glaser-Unger, rješidbe, sve do g. 1892. prodaju se jeftino. Adresa kod uprave »Mjesečnika«.

Kako neki mjesni sudovi uređuju. — Primjer o tome nam je dao jedan član, poslavši prepis odluke mjesnoga suda u Putincima od 8. svibnja 1929. Odluka glasi: »Po tužbi agrarne zajednice (kao zadruge) sa Solnoka proti Jeremiću Miodragu kao dužniku Madjarac Stevana starijega i Radojčević Nikola kao jamca za dug od 500 Din spp. ovaj sud se izjavljuje nenadležnim s razloga kompliciranosti premeta, te se tužiteljica upućuje na viši t. j. sreski sud u Rumi. Taksena marka i t. d.«

Umro je dr. Pavao Habdija, odvjetnik u Bjelovaru i dugogodišnji član Pravničkoga društva. Počivao u miru!

Na pravničkom fakultetu u Zagrebu raspisan je natječaj za mjesto docenta za stolicu za medjunarodno javno pravo. Kandidati za tu stolicu imadu predati molbe rektoratu sveučilišta u Zagrebu do uključivo 15. listopada 1929. i istima priložiti svoje radove, dokumente i opis života. Isto tako je raspisan natječaj za stolicu za trgovačko, mjenbeno i pomorsko pravo. Kandidati za ovu stolicu se imadu u roku od godine dana raspisanoga natječaja u Službenim Novinama uz prilog radova, dokumenata i opisa života izjaviti, da li se natječu za položaj redovnoga ili vanrednoga profesora ili docenta.

Najnoviji! **Najnoviji!**

ZAKON O ADVOKATIMA

od. 17. III. 1929.

izašao je u nakladi Društva odvjetnika u Zagrebu.

Knjiga osim zakonskog teksta sadržaje predgovor i opaske pojedinim paragrafima.

Cijena je Din 16

a s poštarinom Din 19

Naručuje se kod Tiskare Merkantile, Ilica 35, a i kod Pravničkoga društva, Dalmatinska 4a.

Po §-u 4. pravila

Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:
ako su suci ili javni činovnici D 30,
ako su odvjetnički perovodje D 60,
ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja D 120.

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Dalmatinska 4a), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva. Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. U tu svrhu priloženi su broju od mjeseca siječnja t. g. uplatni listovi, kojima neka se posluži svaki član, ako nije još podmirio zaostalu ili tekuću članarinu. Onome, koji što prije ne namiri bar zaostalu (prethodnih godina) članarinu, obustavit će se dalje dostavljanje „Mjesečnika".

Pravi članovi dobivaju „Mjesečnik" besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D 60.

Reklamacije za „Mjesečnik" moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Dalmatinska 4-a.

Spisi za uredništvo „Mjesečnika" neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Dalmatinsku 4-a.

TISKARA „MERKANTILE" (GJURO JUTRIŠA I DRUGOVI), ZAGREB.